

Diplomová práce

Dvojkomorová mysl a případ Sokrates

Studijní program:

N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2.
stupeň základních škol

Studijní obory:

Dějepis
Základy společenských věd

Autor práce:

Bc. Lucie Lilly Soviarová

Vedoucí práce:

Mgr. Vít Bartoš, Ph.D.
Katedra filosofie

Liberec 2023

Zadání diplomové práce

Dvojkomorová mysl a případ Sokrates

<i>Jméno a příjmení:</i>	Bc. Lucie Lilly Soviarová
<i>Osobní číslo:</i>	P21000815
<i>Studijní program:</i>	N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2. stupeň základních škol
<i>Specializace:</i>	Dějepis Základy společenských věd
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra filosofie
<i>Akademický rok:</i>	2021/2022

Zásady pro vypracování:

Diplomová práce se s pomocí hypotézy dvojkomorové mysli Juliana Jaynese pokusí charakterizovat základní psychologickou rozlišnost (vzhledem k nám dnes) velkých myslitelů antického Řecka v zlomové epoše osově doby. Stěžejním subjektem zkoumání bude filosof Sokrates, který je jedním z velkých myslitelů této přelomové epochy. S pomocí rozboru jeho způsobu myšlení se práce pokusí dokázat či vyvrátit Jaynesův předpoklad, který říká, že lidstvo podstoupilo hlubokou psychologickou (přímo neurologickou) transformaci právě v osově době. Studentka se v průběhu vypracování práce bude řídit pokyny vedoucího.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše. Praha: Academia, 2012. DODDS, Eric Robertson. Řekové a iracionálně. Praha: Oikoymenh, 2000. FISCHER, Josef Ludvík. Případ Sokrates. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 1994. JAYNES, Julian. The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind. Houghton Mifflin Harcourt, 2000. PATOČKA, Jan. Sókratés. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. SVOBODA, Karel. FILOZOFICKÝ ÚSTAV (ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD : 1953-1970). Zlomky předsokratovských myslitelů. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

Vedoucí práce:

Mgr. Vít Bartoš, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání práce:

10. dubna 2022

Předpokládaný termín odevzdání:

30. května 2023

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Mnohokrát děkuji panu doktoru Vítu Bartošovi za pomoc při psaní diplomové práce. Práci bych nedokončila bez jeho cenných rad a doporučení.

Anotace

Diplomová práce se s pomocí hypotézy dvojkomorové mysli Juliana Jaynese pokusí charakterizovat základní psychologickou rozlišnost (vzhledem k nám dnes) velkých myslitelů antického Řecka ve zlomové epoše osově doby. Stěžejním subjektem zkoumání bude filozof Sokrates, který je jedním z velkých myslitelů této přelomové epochy. S pomocí rozboru jeho způsobu myšlení se práce pokusí dokázat či vyvrátit Jaynesův předpoklad, který říká, že lidstvo podstoupilo hlubokou psychologickou (přímo neurologickou) transformaci právě v osově době.

Klíčová slova

Filozofie, theologie, Sokrates, antické Řecko, dvojkomorovost

Annotation

The main aim of the Diploma Thesis is to define basic psychological diversity (regarding us today) of the great thinkers of Antient Greek at a turning era of Axial Age using Julian Jaynes's hypothesis of bicameral mind. Sokrates, who was one of the great thinkers of the critical era, will be the crucial subject of the research. By means of analysis of his way of thinking the thesis will try to prove or disprove Jaynes's assumption, which says that humankind underwent a deep psychological (or even neurological) transformation right during the Axial Age.

Key words

Philosophy, theology, Sokrates, antient Greece, bicameralism

Obsah

Úvod	9
1. Pedagogická implikace	11
2. Teorie dvojkomorové mysli	13
2.1. Vnitřní hlas dvojkomorového člověka	14
2.2. Schizofrenie versus hlas boha	15
2.3. Dualita lidského mozku	17
2.4. Klíčové rysy dvojkomorovosti	21
2.5. Společensko-historické pozadí dvojkomorovosti	23
2.6. Zlomové období dvojkomorové mysli	26
2.7. Rozpad dvojkomorovosti v Řecku	28
3. Rozdílnost myšlení v Iliadě a Odyssee	31
3.1. Hybatel rozhodnutí	34
4. Řecké vnímání světa (od mýtu po Platóna)	36
4.1. Rozdílnost ve vnímání vnitřního obsahu v období mýtu	39
4.2. Vnímání nehmotného obsahu	39
4.3. Bůh jako subjektivní představa	40
5. Případ Sokrates	42
5.1. Sokratova filozofie	45
5.2. Doklady Sokratovy dvojkomorovosti	47
5.3. Proměna dvojkomorovosti u Platóna	53
Závěr	57
Seznam literatury	59

Úvod

Diplomová práce nahlíží na období doby osově antického Řecka. V tomto období, tedy po letech 900 př. n. l. se v naší civilizaci udála řada podstatných změn. Tyto změny se týkaly především proměny myšlení a jednání společnosti. Na celou tuto problematiku se bude diplomová práce dívat optikou teorie dvojkomorovosti Juliana Jaynese, která je pro tuto práci klíčová.

Práce se skládá ze čtyř hlavních částí: *Teorie dvojkomorové mysli, Rozdílnost myšlení v Iliadě a Odyssee, Řecké vnímání světa (od mýtu po Platóna) a Případ Sokrates*. První kapitola definuje starověký svět a jeho společnost (běžné jednání, hodnoty, způsob myšlení). Další část popisuje teorii Juliana Jaynese, která jako jedna z mála vysvětluje (přijmeme-li její pravdivost) změnu v lidském jednání po době osově. V poslední části je zahrnut filozof Sokrates, na kterém bude diplomová práce hledat pozůstatky dvojkomorovosti.

Ve starověku lidé prožívají vnitřní pocity jinak než dnes. Vnímají prožitky a pohnutky rozdílným způsobem, a tím pádem jednají jinak i navenek. Z jakého důvodu mohl být jejich postoj tak rozdílný? Lze ho vůbec chápat dnešním úhlem pohledu? Teorie dvojkomorovosti Juliana Jaynese nastiňuje zajímavý a vcelku přelomový pohled na povahopis myšlení ve starověku. Neexistuje mnoho dalších studií, které by se tímto tématem zabývaly. Studie dvojkomorovosti by mohla (alespoň v některých ohledech) vysvětlit, jak chápeme věci nyní a jakým pohledem se na ně dívali lidé ve starověku. Mohla by vysvětlovat otázku, proč se tak razantně mění způsob myšlení a vyjadřování. Jedná se o kontroverzní teorii, která není příliš známá a doposud není řádně probádaná. Pro diplomovou práci je obzvlášť hodnotná, jelikož si všímá okolností, které jsou v některých kritériích naprosto nové. Teorie dvojkomorovosti je zaměřena na období, ve kterém pravděpodobně dochází k psychologické, možná až přímo neurologické transformaci lidského mozku (dle Janesovy studie). Práce se pokusí nastínit příklady, které by mohly odhalit, zda je teorie dvojkomorovosti pravdivá a opravdu se týká myšlení a mentality starověkého Řecka či nikoliv. Neklade si za cíl teorii dvojkomorovosti verifikovat či negovat. Práce si klade za jeden z cílů objasnit a najít hlavní teze a důkazy Janesovy teorie. Dále se je pokusí propojit s řeckým starověkým světem a postavou Sokrata.

Diplomová práce se zaměřuje na období starověkého Řecka (období života Sokrata i před ním). Popisuje charakter této doby a zabývá se vybranými zákonitostmi, které

bychom mohli z dnešního pohledu opomíjet. Období starověkého Řecka je vybráno z důvodu dostupných písemností z daného období. Rozbor všech civilizací by v takto omezeně rozsáhlé tezi nebyl možný. Dalším z význačných autorů využitých v této práci je filozof Eric Robertson Dodds, který se zabývá starověkými civilizacemi a zkoumá je z hlediska jejich psychologie. Dodds ve starověkých civilizacích poukazuje na důležitost iracionálních prvků, které v tehdejší době hrají roli základu veškerého bytí. Je tomu tak i přes skutečnost, že starověké Řecko je bráno za počátek evropské racionality. Tento jev není charakteristický pouze pro starověké Řecko, nýbrž koresponduje i s dalšími civilizacemi napříč celým světem.¹

Sekundární prameny, o které se práce opírá jsou díla *Ilias a Odyssea*. Tato dvě díla nám dokážou zprostředkovat nejvzdálenější a nejucelenější obraz lidského myšlení ve starověkém Řecku. Myšlení je tu rozdílné natolik, že by mohlo poukazovat přímo na rozdílný stupeň vědomí. V těchto dílech se objevuje nespočet rozhovorů s nadpřirozenými bytostmi i mnoho bohů jednajících skrze člověka. Přesto záhada této odlišnosti zůstává otevřena a do jisté míry přehlížena. Mohli bychom si klást otázku, proč se touto otázkou zabývat, když se udála před tolika tisíci lety. Je nutno si však uvědomit, že mluvíme o tradici, která takovýmto způsobem fungovala tisíce let a také naše nynější společnost v ní má své kořeny.

Práce bude dále zaměřena na dva z nejvýznamnějších filozofů starověkého Řecka: Sokrata a Platóna. Základem a hlavním úkolem bude nahlédnout na stupeň vědomí jejich osob. Jako jeden z cílů práce je v osobnosti Sokrata a Platóna nalézt rysy dvojkomorovosti. Řecká díla budou zkoumána prostřednictvím českých překladů, nikoliv původních řeckých, proto může v porozumění nastat odchylka.

1 DODDS, Eric Robertson. *Řeckové a iracionálně*. Praha: Oikoyomenh, 2000, str. 28.

1. Pedagogická implikace

Téma diplomové práce bylo zvoleno, jak na základě osobního zájmu (osobnost antického filozofa Sokrata a celkově rámce myšlení v době archaického Řecka, s tím související teorií dvojkomorovosti), dále pak prohloubení znalostí v oblasti filozofických věd, které jdou ruku v ruce s pedagogickou disciplínou. Současným fenoménem ve výchově je silná technizace a specializace a často se z ní vytrácí ústřední důvod a smysl. Teorie výchovy je již ze své podstaty disciplínou nejednoznačně definovatelnou, avšak v každém případě souvisí s humanitou a filozofií. Výuka ve škole nemá být pouze proces, ve kterém předáváme určité informace (nelze ani přesně spočítat a naplánovat, co se žákům během vyučování předá). Stěžejním prvkem při vyučování je právě složka formování hodnot, lidskosti, zodpovědnost za každodenní jednání a prožívání.

Téma práce se nese především v rovině filozofické, ale má jisté přesahy i do pedagogiky. Prakticky lze téma implikovat do několika dílčích témat v rámcovém vzdělávacím programu základních škol a gymnázií.

Hlavní implikace může být v průřezovém tématu *Multikulturní výchova*. Jak bude následně zmíněno, práce se zabývá proměnou myšlení starověkých Řeků. V dřívější době obsahuje lidské myšlení nevylučitelné prvky iracionálna, které následně vystřídává racionální (teoretické) myšlení. V rámci multikulturní výchovy se může tato změna vnímání využít při rozvíjení empatických schopností a odbourávání různých stereotypů a předsudků. Tato aplikace by mohla být využita především u tématu týkajícího se náboženství či antropologie.

Práce může být využita i ve vzdělávací oblasti *Člověk a společnost* v rámci předmětu dějepis (vzdělávací obsah: *Nejstarší civilizace. Kořeny evropské kultury*). Zde by mohla práce pro nadané žáky rozvíjet učivo starověkého Řecka, přičemž by se mohlo využít příkladů z Homérovy *Illiady*.

V gymnaziálním RVP lze využít téma v oblasti Občanský a společenskovední základ, a to v tématu Úvod do filozofie a religionistiky. Zde lze využít především poslední část týkající se Sokrata a Platóna, kde může dojít na základě textu nejen k jejich porovnání, ale zároveň práce může napomoci k očekávanému výstupu: žák objasní podstatu filozofického tázání, porovná východiska filozofie, mýtu, náboženství, vědy a umění k uchopení skutečnosti a člověka.²

² *Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy*. Webové sídlo. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/> [cit. 16.11.2023].

Zároveň lze využít téma pro předmět dějepis v RVP gymnázií v tématu starověk (učivo antické Řecko) či v předmětu český jazyk a literatura.

Implikace studie do pedagogiky nese nutnost znalosti tohoto tématu a oboru (základy společenských věd, dějepis). Využít lze například pro motivační část hodiny (práce s textem) či pro evokaci daného období (metody inscenační – člověk dvojkomorový a nedvojkomorový, Sokrates, Platón). Přední a hlavní implikací by měla být multikulturní výchova, která nejvíce odpovídá dané problematice.

2. Teorie dvojkomorové mysli

Pojem dvojkomorová mysl vychází ze studie Juliana Jaynese a týká se psychologické či neurologické proměny lidského myšlení. Závěry této studie by mohly vysvětlovat stupeň vědomí ve starověkém Řecku, potažmo dalších starověkých civilizacích. V archaickém Řecku je vůle, plánování, nebo jakýkoliv popud ne-vědomého nebo jinak-vědomého charakteru. Člověku je iniciativa předána skrze povědomý jazyk, někdy povědomou podobiznou, případně konkrétním bohem. Ve většině případů to bývá někdo, s kým má jedinec emocionální vztah. Kromě bohů a známých osob to může být i vlastní vnitřní hlas.³ V jedinci se znenadání probouzí jakási síla či pohnutka učinit nějaký krok. Je to něco nečekaného, odlučujícího se od běžného, pravděpodobného chování. Toto nenadálé získání síly je ve většině případů přičítáno zásahu boha, či dávno zemřelého předka či přítele.⁴ Zjednodušeně řečeno bylo běžné slyšet nadpřirozený hlas, který pomáhal lidem v jejich jednáních a volbách. Dnes považujeme tento typ chování jako naprosto odlišný. Co mohlo takto radikální proměnu způsobit? Jak se může, v podstatě ze základů, proměnit podstata myšlení? Julian Jaynes představuje teorii, která by tuto otázku mohla do jisté míry zodpovědět. Je nutno podotknout, že celá teorie nemusí být nutně pravdivá. Má v sobě jisté otázky, které nejsou zcela zodpovězeny, nebo na druhou stranu přináší některá vysvětlení, která přináší nová pojetí problematiky. Její závěry jsou však velmi zajímavé, a především zkoumají témata, která se nikdo jiný nepokusil celostně vysvětlit.

Podle studie Jaynese existuje historické období, ve kterém je člověk neurologicky rozdělen na dvě části. Naprosto se tedy odlišuje od neurologické podstaty dnešní doby. V přítomnosti se člověk rozhoduje sám, jeho mysl je jednotná. Sama zhodnotí situaci a z ní si vybere řešení. Ve starověku je jedna část, která má za úkol vést a vykonávat činy a tou je „božská část,“ a druhá, která je charakteristická přijímáním instrukcí, označována jako „část lidská“. Ani jedna z těchto oblastí v této době (hovoříme zde o období před rozpadem dvojkomorovosti) není vědomá. V současnosti lidská mysl dokáže posoudit situaci podle vlastních názorů. Děje se tak díky transformaci lidského vědomí, která se podle teorie dvojkomorovosti udála před dobou osovou, kterou sama vlastně zapříčinila.⁵ Doba osová je pojem, který poprvé použil filozof Karl Jaspers. Označuje jím časový úsek, ve kterém se

3 JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 74.

4 DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenth, 2000, str. 28–29.

5 JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 84.

zásadně mění společnost. Dřívější charakter společnosti se mění a postupně se formují teoretická vysvětlení světa (či života, společnosti). Mezi ně patří základní čtyři duchovní tradice, které měly zásadní vliv pro kulturní a myšlenkovou podobu celé následující doby až dodnes. Jedná se o období mezi roky 900 př. n. l. a 200 př. n. l.⁶ Důležité je podotknout, že tyto celostní teorie výkladu světa již nesou charakteristiku universálnosti. Universální teorie by nikdy nemohly vzniknout ve dvojkomorovém období. Protože období před zlomem nevysvětluje záležitosti universálně, nýbrž je vyměřené subjektivitou a vlastním emočním zážitkem. Každý jedinec prožije rozhovor s nadpřirozeným hlasem, proto každé rozhodnutí může být rozdílné.

Dnes bychom si mohli představit dvojkomorového člověka jako řidiče automobilu. Jedinec jede ve vozidle, sedí na místě řidiče, ruce má na volantu či na řadicí páce, nohy sešlapují několik různých pedálů. Zároveň je řidičem sledována silnice. Zkušený řidič tyto úkony dělá nevědomě, lze si představit, jako by hlava sama automatizovaně pracovala jako stroj. Řidič je v tuto chvíli spřízněný se světem, reaguje na přednosti a značky. Zároveň může během této činnosti přemýšlet o tom, co doma uvaří, nebo nad tím, jak fungují spalovací motory. Takto si lze z dnešní dobové perspektivy představit dvojkomorového člověka. Rozdíl lze popsat v situaci, kdyby se na cestě něco stalo. Vědomý, přítomný člověk by zastavil, nasadil si vestu a šel by se podívat, co se přihodilo. Podle situace by přítomným pomohl nebo by si poradil s předmětem v cestě. Čili by se vlastním úsudkem rozhodl, jak zareaguje. Dvojkomorový jedinec by se zachoval odlišně. Než by něco učinil, musel by vyčkat, než mu jeho přidružený hlas z druhé komory poví, co má dělat.⁷

2.1. Vnitřní hlas dvojkomorového člověka

Dvojkomorový člověk slyší již zmíněný vnitřní hlas. Vnitřní hlas boha vnímá stejně opravdově, jako přímou konverzaci s reálnou osobou. Podobné vnitřní zážitky byly ve starověkém Řecku naprosto běžnou záležitostí. Kdykoliv chtěl člověk učinit jakýkoliv krok, předcházela mu rozhovor s nadpřirozeným hlasem v různých podobách. Podobný typ konfrontujícího hlasu můžeme připodobnit i v přítomnosti. i přesto, že se o této skutečnosti příliš nemluví, není to nic vzácného. Člověk, který trpí nějakým druhem poruchy osobnosti

⁶ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 10.

⁷ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 85.

(schizofrenií, halucinacemi), ale také člověk, který je duševně naprosto zdravý, může slyšet tento „reálný“ hlas.⁸

Pro studii dvojkomorovosti je důležité doložit zakotvenost halucinací u zdravých osob, protože tato skutečnost může odkazovat z biologického hlediska na dvojkomorový původ lidského mozku. Jaynes uvádí studii z 20. století provedenou v Anglii. Pro výzkum byl vybrán určitý počet zcela zdravých žen a určitý počet zcela zdravých mužů. Z počtu 7717 mužů 7,8 % uvedlo, že ve svém životě někdy prožili halucinace. Ženy měly o něco větší četnost halucinací. Z počtu 7599 žen uvedlo 12 % účastnic, že v průběhu života měly zkušenost s halucinací. U obou zkoumaných skupin byly silnější známky halucinací ve věku mezi dvaceti až dvaceti devíti lety, tedy i v období, kdy je největší pravděpodobnost propuknutí schizofrenie.⁹

Další údaje byly získány prostřednictvím Jaynesových bádání. Sám Jaynes se dostal do stavu, kdy po dlouhém pracovním a bádavém večeru uslyšel hlas. Zvuk vycházel z přední horní části a řekl mu: „*Include the knower in the known!*“. Sdělení, které Jaynes uslyšel, popisuje opět jako sdělení srovnatelné s reálným hlasem. Jedna posluchačka přiznala, že má každé ráno, vnitřní rozhovor s hlasem svojí babičky. Z výše uvedeného lze uvést, že případy, kdy lidé zažili halucinace nejsou ojedinělé, mohou být prožity naprosto zdravými lidmi, aniž by se u nich začala projevovat jakákoliv duševní porucha. Frekvence halucinačních hlasů u zdravých osob může poukazovat na zakotvenou psychologickou přirozenost dvojkomorovosti.¹⁰

2.2. Schizofrenie versus hlas boha

Hlasy, které slyší člověk se schizofrenií, se v některých ohledech také dají v přirovnat ke dvojkomorové mysli.¹¹ Hlasy sdělují nejrůznější poselství, stejně jako ve starověkém Řecku. Mohou konverzovat, konzultovat, vyhrožovat, proklínat, vysmívat se nebo přikazovat. Mohou také konstatovat, co se právě přihodilo.¹² Způsob mluvy může být různorodý. Zvuk může být tichý, křičící, podlézavě šeptající, zkrátka různý. Každý hlas má ale svoje vlastní specifikum, jeden mluví pomalu, druhý svižně, rytmicky. Některý je pozitivní a některý negativní. Ve dvojkomorové civilizaci dokázal jedinec rozeznávat mezi pozitivním a negativním hlasem.

⁸ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 86.

⁹ Tamtéž, str. 87.

¹⁰ Tamtéž, str. 86.

¹¹ Tamtéž, str. 87.

¹² Tamtéž, str. 88.

Dále pak mezi hlasem známých nebo příbuzných, hlasem boha, andělů, nebo naopak ďáblů a nepřátel.¹³

Halucinace vyvolává několik faktorů. Jedním z hlavních spouštěčů je častý nadměrný a dlouhodobý stres. Halucinace se objevuje, když má jedinec něčeho „nad hlavu“. Z toho by mohlo vyplývat, že i ve starověkém Řecku mohl být spouštěč vize bohů emoční stav. Taková stresová situace v Řecku mohla nastat právě před bitvou nebo konfliktem.¹⁴ Příkladem je Hektor, který je vyzván, aby opustil Tróju, samotným Achillem. Hektor má jen chvíli na to, aby se rozhodl, jak učiní. Moment, kdy přemýšlí nad svojí rodinou a svojí pověstí, je chvíle, kdy slyší hlas, který mu říká, ať jde.¹⁵ Lze uvést i příklad Feidíipova vidění boha Pana před bitvou u Marathónu.¹⁶

Dodds zdůrazňuje, že hlas boha slyší vždy pouze jedna osoba. Například v *Iliadě* zatáhne Athéna Achilla za vlasy a říká mu, aby nešel proti Agamemnónovi. Během této události je na scéně přítomno několik dalších lidí, samotnou Athénu vidí ale pouze Achilles. Takovýchto situací by mohlo být vyjmenováno více. Projekce bohyně, nebo boha je vždy nějakým individuálním vnitřním vyjádření.¹⁷

Většina pacientů zažívajících halucinace popisuje svůj zážitek, jako tak opravdivý, že svou intenzitou převyšuje hlas reálně hovořícího subjektu. Vjem, který jedinec slyší, není pouze sluchový, vnímá ho celým svým tělem. Zde se objevuje příhodná paralela s pojmy jako je například *thymos* (emocionální část těla, která je schopná vnímat a dokonce hovořit). Halucinovaný hlas vychází ze sebe samého a ostatní zvuky, hlasy vycházejí z prostoru mimo tělo. Halucinace může být tak hlasitá, že osoba nedokáže vnímat nic jiného. Podobně to tak mohlo být i u Achilla, když slyšel volání Thetis přes zálivy moře. Z výše uvedeného vyplývá, že jedinec se není schopen od hlasu odpojit, nemůže si zacpat uši a neposlouchat, nemůže se otočit zády a předstírat, že nic neslyší. Hlas je všudypřítomný a neúprosný.¹⁸

Hlasy, které pacienti se schizofrenií slyší, vycházejí ve většině případů z konkrétního místa uvnitř jedince. Málokdy se stane, že by hlas nebyl lokální. Zvuky mohou vycházet z pravé, levé strany, z horní či dolní oblasti. Jen málokdy se stane, že by vycházel z oblasti

¹³ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 89.

¹⁴ Tamtéž, str. 93.

¹⁵ Tamtéž, str. 94.

¹⁶ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 129.

¹⁷ Tamtéž, str. 29-30.

¹⁸ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 95-96.

mimo jedince.¹⁹ Ze všech těchto údajů Julian Jaynes vyvozuje, že do jisté míry jsou tyto všechny předpoklady zakotveny v nervovém systému celé lidské civilizace.²⁰ Stejně tak jako ve starověkém Řecku jsou i u schizofreniků častější sluchové halucinace než vizuální.²¹ i Dodds přiznává, že se podobné situace stávají i dnes, ovšem nikoliv v tak rozšířeném měřítku.²²

Pozoruhodné je samotné slovo poslouchat, které má stejné základy hned v několika jazycích. V latinském jazyce zní překlad slova „obedire“, které je složeninou kořenů „ob“ a „audire“, v přímém překladu znamenající někoho poslouchat tváří v tvář („*to hear facing someone*“). Když na člověka někdo mluví, je v jistém smyslu pod jeho vlivem. Čím blíže se onen hovořící/poroučející nachází, tím je vliv větší. Když je hovořící příliš blízko, překročí běžnou kulturní normu, znamená to nadřizené jednání. Jaké to může být, když hlas vychází přímo z vnitřku jedince? Lze se vyhýbat takto hovořící autoritě?²³

2.3. Dualita lidského mozku

Lidský mozek je dle Jaynesovi teorie přirozeně rozdělený na pravou a levou hemisféru. Většinová populace dominuje právě levou hemisférou, tudíž pak disponuje stěžejní dominancí nad pravou částí těla (dextralita). Přesto i ti, co preferují pravou hemisféru a jsou naopak levoručí (sinistralita), mají tendenci v ostatních záležitostech následovat hemisféru opačnou.²⁴ Vědomí souvisí s řečovými schopnostmi. Levá hemisféra biologicky oplývá třemi řečovými centry.²⁵ Z těchto tří oblastí je pro výzkum dvojkomorovosti stěžejní takzvané *Wernickeovo centrum*, které je majoritně nezbytné pro řečové schopnosti. Díky této levo-dominantní struktuře vyvstává důležitá otázka. Většina živočichů má orgány a nejdůležitější funkce v těle přizpůsobené vyváženě (bilaterálně). Když nastane problém a jedna část těla je poškozena, druhá ji nahrazuje. Pro řečové schopnosti to neplatí, přitom jsou jednou z hlavních charakteristik pro člověka (člověk jako rozumová či jazyková bytost).²⁶

¹⁹ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 89.

²⁰ Tamtéž, str. 91.

²¹ Tamtéž, str. 91.

²² DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenth, 2000, str. 128.

²³ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 97.

²⁴ Tamtéž, str. 100.

²⁵ Tamtéž, str. 101.

²⁶ Tamtéž, str. 102.

Biologicky je schopnost řeči situována do levé hemisféry, avšak neurologické podněty souvisí s celým systémem mozku. Byly provedeny studie, které braly v potaz osoby, kterým byla z důvodu nemoci odstraněna část mozku, situovaná právě v oblasti, kde je *Wernickeovo centrum*, akorát v hemisféře pravé. Odstranění mělo překvapivě za následek vesměs malé nebo zanedbatelné změny v řečovém projevu jedince.²⁷

Jaynes považuje tento jev při zkoumání povahy myšlení za stěžejní. Tato premisa by mohla vypovídat o evolučním vývoji, kterým prošel lidský mozek. Jedna hemisféra se postupem rozvoje civilizace vyvíjela, a naopak druhá ustupovala. Obě centra, jak centrum řečové (*Wernickeovo*), tak centrum spouštěcí halucinace jsou vyváženě umístěny a jsou vzájemně propojeny.²⁸ Halucinace a zprávy bohů byly nejspíše přijímány právě tímto centrem v pravé části hemisféry, které souvisí s *Wernickeovým* na straně druhé. Přes propojení obou částí dochází k přenosu informace.²⁹ Obě hemisféry jsou schopny přijímat a porozumět jazyku, ovšem jen jedna z nich jej dokáže vyjádřit. Část mozku, která se neúčastní vyjadřování, může být vědomá a přijímající. Například lidé s mrtvicí mající poranění v levé části, nemohou mluvit, ale stále vnímají.³⁰

Obě hemisféry mají schopnost, za určitých podmínek jednat jako dvě samostatné bytosti. Navzájem svoje činy nevidí, ale mohou si poznatky o nich určitým způsobem předávat. Ve dvojkomorovém člověku je samostatná část, která přijímá nadpřirozená poselství a samostatná část pozemského jedince. Oba jsou odděleni a mohou jednat v podstatě nezávisle na sobě. Na druhou stranu jsou neodvratně spojeni a náleží jednomu celku. Jeden může bez překážek mluvit a zároveň naslouchat, přičemž druhý pouze naslouchá.³¹ Jaynes uvádí pokus, ve kterém figurovaly dva světelné signály (každý s jiným motivem). Jeden směřoval reálně do levé hemisféry a druhý pouze do té pravé. V levé části blikl obrazec dolaru a v pravé části znak otazníku. Když byl poté respondent požádán, aby levou rukou nakreslil, co viděl, byl to znak dolaru. Nýbrž na otázku, co při pokusu dotazovaný viděl, odpovídal, že otazník.³²

Všechny tyto aspekty by mohly odkazovat na duální přirozenost lidského mozku. Výše zmíněné výzkumy ukazují, že mozek je jakýmsi způsobem rozdělený a v určitých situacích dokáže pracovat odděleně.

²⁷ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 103.

²⁸ Tamtéž, str. 104.

²⁹ Tamtéž, str. 105-106.

³⁰ Tamtéž, str. 106-107.

³¹ Tamtéž, str. 112-113.

³² Tamtéž, str. 115.

2.4. Charakter vědomí a metafora

Většina aktů ve všedním životě lze být podle teorie dvojkomorovosti vysvětlena behaviorálně, příkladem může být hra na piano. Pianista dokáže sladit hru ze dvou naprosto rozdílných linií, přitom hraje naučeně, tudíž spíše nevědomě. Není si vědom každého svého pohybu. Tak je to i u mnoho dalších aktivit, například psaní i čtení.³³ Při běžné mluvě není vnímáno každé slovo zvlášť, ale je vnímán celý význam.³⁴

V lidském povědomí je utvořena představa, že vědomí je umístěno někde v hlavě. Když je člověk vědomí a jedná podle vědomí, představíme si, že tak jedná náš mozek (nebo alespoň jeho část).³⁵ Následující příklady se pokusí dokázat, že vědomí nemusí mít žádné konkrétní umístění.³⁶

Julian Jaynes rozlišuje tři stádia vědomí, kterých je jedinec schopen docílit a prostřednictvím kterých se dokáže učit. Prvním paradigmatem je *learning of signals*. Šlo by také říci “podnětové (asociativní) učení” (podobně ho vysvětluje I. P. Pavlov). Signál, který je opakován a zároveň je s ním spojený nějaký podnět. Ten vyvolává jistou reakci, která se bude dít i v případě, kdy podnět zmizí (například podání odměny).³⁷ Zajímavé na tomto příkladu je skutečnost, že když si je člověk vědom postupu této metody před tím, než ji sám podstoupí, nefunguje na něm. Z toho lze vyvodit závěr, že vědomí naprosto redukuje tento typ učení.

Podobně pozoruhodný příklad je druhý příklad, který Jaynes nazývá *learning of skills*, tedy “dovednostní učení”. Jedinec se učí házet mincí a opakováním se jeho činnost zlepšuje. V případě, kdy o těchto pohybech ruky a mincích začne přemýšlet, jeho další postup při trénování bude mít horší výsledky. Potvrzuje se zde ona výše popsaná myšlenka.³⁸

Nejkomplexnějším případem učení je *solution learning* neboli “operativní (řešící) učení”. Tento typ učení je využíván při řešení úkolů, při kterých se musí postupovat krok po kroku a určitou cestou se ubírat k výsledku. Vědomí je v tomto případě přítomné častěji, ovšem opět to není nutnou podmínkou, protože záleží na tom, jakými mentálními

³³ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 25.

³⁴ Tamtéž, str. 27.

³⁵ Tamtéž, str. 45.

³⁶ Tamtéž, str. 46.

³⁷ Tamtéž, str. 32.

³⁸ Tamtéž, str. 33.

procesy je cíle dosahováno.³⁹ Výše uvedené teze měly za úkol ukázat teorii, že myšlení nemusí být nutně spojeno s vědomím.

Lidská mysl neustále *generalizuje* a vtvváří umělé konstrukty, které přejímá od společnosti, nebo které si vytváří sama často pomocí předsudků a představ. Generalizace souvisí s mechanismy nervového systému, nikoliv však se strukturou vědomí. Mysl, vytvářející generalizované pojmy, pracuje automaticky, neustále a o mnohem rychleji než vědomí samo. Aby byl jedinec schopný fungovat ve společnosti, nepotřebuje mít aktivní vědomí.⁴⁰

Vědomí je aktivní pouze při hledání souvislosti na základě podobnosti mezi dvěma věcmi. Na základě této spojnice je vytvořena metafora, která je schopností charakteristickou.⁴¹ Každá metafora je vytvořena za přítomnosti vnímání světa jako celku. Metafora pojímá souvislosti a dokáže na otázku nahlédnout z větší perspektivy. Jen díky tomu je zapojeno do děje vědomí, které doslova vytváří něco nového.⁴² Pokus vytvořit metaforu si můžeme představit u malých dětí. Dítě ve velmi mladém věku, které se snaží porozumět nějaké skutečnosti a samo se jí snaží vysvětlit. Neumí tuto souvislost pojmenovat, a tak hledá způsob, jak svoji myšlenku vysvětlit. Dítě si musí vytvořit metaforu, která navede spojitost na něco podobného, známého. V tento moment dochází alespoň k částečnému porozumění.⁴³

Některým věcem nelze porozumět jinak než skrze metaforu, většinou se to týká abstraktních věcí, na které si člověk nemůže sáhnout a nevidí je. Příkladem může být medicínská metafora, týkající se nemocnosti těla. Tělo je nějaké “území” a viry a bakterie se na něj snaží útočit, proto je důležitá obrana, opatření atd. Již od počátku věků jsou myšlenky povyšovány na vyšší roviny na základě metafor. Konkrétní se stává abstraktním, na které se váží další skutečnosti.⁴⁴

Bylo by možné uvést několik příkladů, bude vybrán ten, který je smysluplný a známý pro české prostředí: “*The snow blankets the ground*”.⁴⁵ V českém jazyce by šlo říci: “*na zemi je pokrývka sněhu*”. Jedním ze základních členů při tvorbě metafory je věc, kterou chceme určit či vysvětlit, ve výše uvedeném příkladu je to zem, která je celá pokrytá

³⁹ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 34.

⁴⁰ Tamtéž, str. 42.

⁴¹ Tamtéž, str. 48.

⁴² Tamtéž str. 50.

⁴³ Tamtéž, str. 52.

⁴⁴ Tamtéž, str. 51.

⁴⁵ Tamtéž, str. 57.

tenkou vrstvou napadaného sněhu. Prostřednictvím abstraktního přirovnání, něco celistvého, tenkého, čím je zem pokryta a podobností, přes kterou chceme danou věc vysvětlit, v našem případě je to příkrývka na posteli. Tyto dvě dimenze můžeme spojit esencí metafory. U našeho příkladu je to příjemný, chráněný pocit, který si můžeme představit právě v situaci, kdy člověk leží přikrytý v posteli po dlouhém pracovním dnu. Poslední myšlenkou je asociace příkrývky. Tedy způsob, jakým je zem pokryta sněhem.⁴⁶ Tímto příkladem byla vytvořena myšlenka spící matky země, chráněná pokryvem sněhu, do té doby, než se na jaře opět probudí. Dalším příkladem by mohl být symbol růže, jako přirovnání k fenoménu vášnivé lásky. Láska je živena sluncem, voní sladce, je bolestivá a bodá trny v případě utrnutí a kvete pouze v určitou sezónu.⁴⁷

Dle studie Juliana Jaynese není vědomí samozřejmostí při téměř jakémkoliv druhu přemýšlení a není vázáno pouze na lidský mozek. Jaké jsou souvislosti mezi teorií dvojkomorovosti a vnímáním prostřednictvích různých lokací v těle bude popsáno blíže v kapitolách s názvem *Rozpad dvojkomorovosti v Řecku a Hybatel rozhodnutí*.

2.5. Klíčové rysy dvojkomorovosti

V následující kapitole bude zmíněno několik základních charakteristik značících dvojkomorovost. Jedná se o rysy, které byly typické pro dvojkomorového člověka, o kterých podle teorie Juliana Jaynese víme, a které přetrvaly i v období po neurologické proměně myšlení.

Jedním z rysů, který přetrval i v období po zlomu mohou být považována orákula a s nimi spojení věštců. Orákula byla centrálním bodem důležitých rozhodnutí, která byla činěna starověkými Řeky, a to ještě téměř tisíc let po rozpadu dvojkomorovosti.⁴⁸ Lidé absolvovali dlouhé vzdálenosti, aby skrze vnímající orákulum přijali zprávy od bohů či jiných nadpřirozených sil.⁴⁹ Hlas bohů byl vnímán sluchem, přijímal ho věstec orákula a nikdo jiný ho nemohl slyšet.⁵⁰

⁴⁶ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 56-57.

⁴⁷ Tamtéž, str. 56.

⁴⁸ Tamtéž, str. 321.

⁴⁹ Tamtéž, str. 324-325.

⁵⁰ Tamtéž, str. 329.

Orákula působí zhruba tisíc let od rozpadu dvojkomorovosti. Jejich vliv se za léta postupně snižuje a vzájemně jsou proměňovány za nový typ věštění. To praktikují nově se objevující Sibyly. Sibyly byly osoby, které halucinovaly hlasy a předávaly jejím prostřednictvím lidem poselství. Rozdíl byl v tom, že nebyly zasvěcené jako předešní věštky v chrámech a nepříslušely žádné instituci. Byly to běžné osoby, které spontánně posedli bohové, od nichž pomocí sluchu přijímaly zprávy. Dodds zmiňuje božskou posedlost, která se neomezuje pouze na oficiální věštiny. Jmenuje slavné věštkyně Kassandru, Bakis a Sibyllu (po které se možná další samostatně působící prorokové nazývají).⁵¹ Sibyly se objevují až do třetího století našeho letopočtu.⁵²

Sibyly i orákula postupem času ztrácejí vliv a s nadcházejícím jevem „tichých božstev“, tedy božstev, která již nepromlouvají, přicházejí posvátné sochy. Tyto sochy hrají roli model. Tyto objekty lze zařadit mezi současné nejčastější symboly. Modla je charakteristická svými symboly nebo legendárním příběhem. Jedinec se díky přítomnosti tohoto posvátného prvku mohl dočkat halucinovaných hlasů.⁵³ Věřilo se, že modla oplývá božskou přítomností.⁵⁴

Dalším znakem dvojkomorovosti je posedlost. Posedlost měla ve starověkém Řecku značně rozdílný význam. Při posednutí docházelo ke ztrátě vědomí, které v tomto stavu nahradilo božské vědomí. Zajímavostí je, že tento druh předávání poselství ve dvojkomorové éře neprobíhá. Posednutí je běžné až po rozpadu dvojkomorovosti, možná jako její další pozůstatek. Nejčastějším jevem se stává až ve čtvrtém století před Kristem. o posednutí se zmiňuje i Sokrates, který říká, že člověk posedlý bohy mluví pravdu, ale sám neví nic o tom, co říká.⁵⁵

Dalším a zcela zásadním rysem dvojkomorovosti je básnictví. Bohové k lidem vždy promlouvali ve verších, proto báseň ke stádiu dvojkomorovosti neodbytně patří. Dvojkomorový člověk slyší několikrát za den veršované zprávy. Nezkonstruoval je sám, mysl mu je takto předala.⁵⁶ Po rozpadu dvojkomorovosti lidé postupně přestávají básně využívat (protože už je neslychají). Jedinci, kteří i po zlomovém období „zůstali dvojkomorovými“ a slyšeli hlasy bohů, hovořili formou poezie. Ve formě básní hovořily

⁵¹ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 82.

⁵² JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 331.

⁵³ Tamtéž, str. 332.

⁵⁴ Tamtéž, str. 335.

⁵⁵ Tamtéž, str. 340.

⁵⁶ Tamtéž, str. 361.

orákula a sibylly. Některá orákula vyjadřovala zprávy ve formě veršů ještě po přelomu letopočtu.⁵⁷

S formou poezie nutně souvisí i písně. Poezie byla ve dvojkomorovém světě božskou znalostí. Báseň je charakteristická opakujícím se rytmem a obsahuje nadpřirozené zprávy.⁵⁸ Podobně tomu je i u písní. Právě písně byly podle Jaynese první mluvou a pravděpodobně byly užívány ještě před básněmi. Jaynes přirovnává starověkou hudbu k poezii na základě podobnosti ladění výšek tónů. Důraz je kladen na zvýšení tónů, nikoliv na intenzitu výslovnosti daného výrazu. Poezie byla ve starověku zpívána jako píseň a byla nositelkou různých tónových variací či ornamentů.⁵⁹ Zároveň byla spojena s magickou mocí. Například pythagorejci prováděli rituální *katharsis*, při které využívali moc magického zařikávání společně s hudbou.⁶⁰ Forma vyjadřování básní a písní souvisí s neurologickou stránkou člověka. Tuto tezi dvojkomorovosti lze doložit přímo biologicky. Řeč je z neurologického hlediska záležitostí levé hemisféry, oproti tomu píseň je primární funkcí pravé hemisféry. Pravá hemisféra, již podle dřívějšího výkladu (viz *Wernickeovo centrum* v kapitole *Dualita lidského mozku*), souvisí s přítomností halucinovaných hlasů. Z výše uvedených informací vyplývá, že halucinace nejsou nic nenormálního a nemusejí nutně značit nemoc. Dále informace odkazují k tomu, že lidský mozek má jakousi duální přirozenost.

2.6. Společensko-historické pozadí dvojkomorovosti

V této kapitole bude zmíněno několik zásadních dějinných momentů, které se mohly prolínat s Jaynesovou teorií dvojkomorovosti. Budou zaměřeny na myšlenky klasických autorů zabývajících se starověkem, především starověkým Řeckem. V těchto zásadních situacích se práce pokusí nalézt shodné rysy s Jaynesovou teorií.

Jean-Pierre Vernant ve starověku zdůrazňuje zásadní zlom, ve kterém se dostal do popředí význam písma a slova. Po období temna dochází ke vzniku polis, čímž vzniká zcela nový společenský řád. Vznik polis se odehrává právě někdy kolem sedmého až osmého století před naším letopočtem. Klíčovým faktorem v novém uspořádání hraje slovo, které se stává nástrojem politické moci. Slovo hraje celkově nejdůležitější roli v ovládnání a držení vlády. Slovo již není pouhé správné formulování rituálních vzorců. Nyní hraje zásadní roli

⁵⁷ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 362.

⁵⁸ Tamtéž, str. 363.

⁵⁹ Tamtéž, str. 364.

⁶⁰ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 171.

v diskusích a argumentacích. Předpokládá publikum, k němuž se obrací jako k nejvyšší rozhodovací instanci. Jeden řečník argumentuje k jednomu postoji, druhý k druhému. Ten, který slovo ovládne nejlépe, je vítězem. Dochází k postupné absenci božské podstaty věcí, a to i přesto, že existuje oficiální náboženství.⁶¹ Díky archeologickým nálezům bylo zjištěno, že psaní již není specializované umění, které by ovládali pouze jedinci, ale je široce rozšířené. Zákony byly dříve úzce svázány s lokálním králem (*basileem*), nyní jsou obecným majetkem.⁶² Teze o významu písma a slov podporuje Jaynesovu studii. Jaynes říká, že písmo umožnilo formulovat dané, jednotné zprávy a obecná sdělení. Vliv písma roste a zprávy bohů ustupují. Dřívější dvojkomorový člověk by přijímal zprávy prostřednictvím především sluchových vjemů, naopak v polis začínají být přijímány rozdílně.⁶³ V kontextu této otázky je zajímavé pozastavit se u Sokrata. Sokrates se ze svojí vůle rozhodl nezaznamenávat své myšlenky a učení. Blíže o Sokratovi a jeho způsobech bude hovořit kapitola s názvem *Případ Sokrates*.

Příhodná je i otázka mystérií, tajných společenství a spolků. Tajné mystérium se zaměřovalo na osobní spásu a vymanění se z omezeného společenského povědomí. Jedinec se měl povznést právě nad obecný společenský statut. Mělo následovat osobní povznesení na jinou rovinu života, jinou rovinu bytí. Cílem bylo změnit jedince zevnitř a učinit z něj téměř božskou bytost.⁶⁴ Mystéria a tajné náboženské spolky, ve kterých se odehrávají nadpřirozené aktivity odkazují na rozdílnou přirozenost lidského vnímání (můžeme říci i neurologické stránky mysli). Vezmeme-li v úvahu, že v této době již existuje oficiální náboženství. V těchto tajných uskupení se vybírali „vyvolení“⁶⁵, kteří mohli být zvoleni právě na základě nějakých schopností, jež ostatní neměli. Mohlo se jednat o přijímání hlasů božího poselství.

Karen Armstrong popisuje krizi ve východním středomoří, která se udála kolem roku 1200 před Kristem. Stejně tak, jako jiná království středního a blízkého východu se ze dne na den celá civilizace zhroutila. Ještě před zhroucením udržují Mykéňané rozsáhlé obchodní styky.⁶⁶ Přesně takto popisuje Julian Jaynes počátky rozpadu dvojkomorovosti. Existuje i několik navzájem nezávislých kulturních společenství, která čelí rozpadu přibližně ve stejnou dobu, a to

⁶¹ VERNANT, Jean-Pierre. *Počátky řeckého myšlení*. Praha: Oikoymenh, 2012, str. 38.

⁶² Tamtéž, str. 40.

⁶³ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 208.

⁶⁴ VERNANT, Jean-Pierre. *Počátky řeckého myšlení*. Praha: Oikoymenh, 2012, str. 43.

⁶⁵ Tamtéž, str. 43.

⁶⁶ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddhy, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 64.

z neznámého důvodu.⁶⁷ o stejné problematice se zmiňuje historik Eric Cline. Cline zkoumá období okolo roku 1177 před našim letopočtem. Dle jeho výzkumů existovalo hned několik samostatně fungujících civilizací, které od 15. do 13. století hojně prosperovaly. Tyto civilizace fungovaly nezávisle na sobě a styky mezi nimi byly pouze ve formě mezinárodních obchodních cest. Pouze díky tomuto obchodu mohly svoji kulturu navzájem ovlivňovat. Kolem roku 1177 se rozpadlo hned několik vyspělých měst najednou. Dodnes nejsou zjištěny veškeré důvody, proč se tento náhlý kolaps odehrál.⁶⁸

Mínojská civilizace, která by podle Jaynese ještě nesla charakter dvojkomorovosti, disponuje rozdílnými nálezy oproti době pozdější. Z mínojské civilizace byl nalezen prsten, na kterém král rozmlouvá s bohyní. Karen Armstrong říká, že ve starověkých dobách byl král přítelem bohů.⁶⁹ Bohyně tancují a radují se. Lidské spojení s nadpřirozenem je spojeno spíše s pocity, s vlastním spojením s vlastním nitrem. Náboženství, které přichází po období temna je zlověstné a kruté. Právě až v této době vznikají konstruktivní příběhy o vzniku světa.⁷⁰ Bohové jsou najednou charakterističtí negativními rysy. Nemají v oblibě pomáhat lidem, a především ani nechtějí, aby se lidé povznesli nad svůj posmrtný lidský úděl. Naopak lidé, mohou být milosrdní a mohou projevit soucit s protivníky, i přesto, že stojí na opačné straně. Achilles se slitovává nad svým protivníkem a říká, že bohové jsou krutí ke všem.⁷¹

Vernant popisuje charakter časového úseku před obdobím temna. Centrum společenského života je v pozdějším mykénském království okolo paláce. Úloha paláce je spojena se strukturovanou hierarchií a jeho funkce je zároveň náboženská, politická, vojenská i správní. V čele celé této strukturované politiky stojí král, který spojuje všechny prvky moci a soustřeďuje ji právě do jedné osoby.⁷² Ve dvojkomorovém světě podle Jaynese fungovala malá společenská uspořádání, nebylo potřeba písma, nebo dalekých cest. Existují jedinci, kteří komunikují s nadpřirozenem, nebo jsou přímo jeho součástí.⁷³

Po rozpadu mykénské civilizace lidé začínají vnímat rozdílně časové pojetí. Přichází společnost, která začíná vnímat minulost a přítomnost. Nastal konec věku hrdinů a člověka

⁶⁷ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 207.

⁶⁸ CLINE, Eric H., Ruth J. WEINIGER a Kateřina ZERZÁNOVÁ. *1177 př. Kr: zhroucení civilizace a invaze mořských národů*. V Praze: Vyšehrad, 2019, str. 222.

⁶⁹ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddhy, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 65.

⁷⁰ Tamtéž, str. 68.

⁷¹ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenth, 2000, str. 37-41.

⁷² VERNANT, Jean-Pierre. *Počátky řeckého myšlení*. Praha: Oikoymenth, 2012, str. 22.

⁷³ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 207.

pevně spojeného s božstvím. Člověk a bohové se od sebe vzdalují, až mezi nimi vzniká nepřekonatelná vzdálenost. Člověk je nadobro oddělen od božského.⁷⁴ Po rozpadu mykénské království končí společnost řízená nadpřirozenou mocí, která spojovala společnost v celek.⁷⁵ Jaynes říká, že ve zlomovém období dochází k proměně postavení krále. Král již nehovoří s bohy a není jejich přítelem na Zemi. Dříve byl král zobrazován vždy čelem k bohu, božství se ale postupně ztrácí a dochází k jeho absenci. Jaynes říká, že „*Bohové začínají být „němi“*“.⁷⁶

Vernant zkoumá náboženství, které přichází po rozpadu mykénské civilizace. V náboženství je charakteristický prvek sváru a bojový duch. Vystává důležitost bojových ctností, konkurence, soupeření. Je to pocit příslušnosti k jedné pospolitosti a touha jejího sjednocení.⁷⁷ V podobném duchu se vyjadřuje i Karen Armstrong, která říká že se jedinec v období homérských eposů nechává unést extází boje. Ovládne ho jakási extáze a díky ní vykoná určitý čin.⁷⁸ Jaynes říká, že dvojkomorový jedinec je ovládán emoční částí těla. Skrze tuto část je předána informace od bohů.⁷⁹ Postavy v *Iliadě* a *Odysseji* se chovají a jednají podobným způsobem. Vzájemné vztahy jsou poháněny svárem a chaosem.

2.7. Zlomové období dvojkomorové mysli

Kdy přesně by mohl být vymezen zlom, při kterém dochází v podstatě k výměně civilizace? Existuje několik případů, kdy došlo k nenadálému kolapsu celé společnosti a nikdo dodnes přesně neví, jak se to mohlo stát. V této kapitole bude zmíněno několik situací, které mohly být pravděpodobnými příčinami, které mohly změnit podobu světa. Nejedná se o jednu příčinu, ale o komplexní sérii událostí a změn, které nebylo možné uchovat v původním řádu věcí. Nutno podotknout, že práce se zakládá pouze na dostupných informacích a pouze v omezeném rozsahu, který diplomová práce dovoluje.

Období po zlomové epoše je charakteristické prvními vlnami odvrácení se od bohů. Vznikem písma a přesunem hlavního proudu přenosu zpráv na něj. Vznik komplexnějších společenství. Ve dvojkomorové době existovala běžně spíše menší státní uspořádání, ve kterých mohla být dvojkomorovost mnohem jednodušeji udržována. Říše byly dříve striktně rozděleny,

⁷⁴ VERNANT, Jean-Pierre. *Počátky řeckého myšlení*. Praha: Oikoymenth, 2012, str. 32.

⁷⁵ Tamtéž, str. 36.

⁷⁶ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 225.

⁷⁷ VERNANT, Jean-Pierre. *Počátky řeckého myšlení*. Praha: Oikoymenth, 2012, str. 36.

⁷⁸ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 128.

⁷⁹ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 70.

panovala v nich pevná hierarchie. Když se společnosti a městské státy formovaly do větších a provázanějších celků, dvojkomorové uspořádání společnosti muselo být velmi složité, ne-li téměř nemožné udržet.⁸⁰ Rozhovor mezi člověkem a bohem ve větším, chaotičtějším či více prvkovém společenství zaniká. Uskutečnilo se tak po událostech, jako byl například výbuch sopky Théry, po masové migraci v celé západní středověké společnosti. Dále po rozšíření dalekosáhlých obchodních styků. Po těchto zásadních změnách mohlo lidstvo projít proměnou, ve které se posunulo směřování lidského vnímání jako takového.⁸¹ Obchodník stráví na cestě téměř celý svůj život, zastavuje se v různých městech rozlišného náboženského uvažování a jeho dvojkomorová podstata lidského mozku je oslabována. Většina zlomových situací je podle Jaynese přítomna právě v období po druhém tisíciletí před naším letopočtem. Stará Asyrská civilizace se bez varování rozpadá a na jejích troskách je vybudována říše nová,⁸² která má naprosto jiný charakter. Je možné, že se tak stalo z velkého podílu právě díky rozsáhlému obchodu, kterým se Asyřané vyznačovali. Asyrská říše není ojedinělou záležitostí, rozpadem si v blízkém období prošly řecké ostrovy, které změnilly svoji celou podobu a nenávratně se v nich ztratila celá mínojská civilizace. Následovala dórská invaze, která možná pomohla dovést rozpad původní čistě dvojkomorové civilizace. Patřila by sem i Trojská válka a rozpad Trojské (maloasijské) civilizace. S těmito událostmi souvisí následná masová migrace, která opět mění podobu uspořádání světa.⁸³ To jsou společenské změny, které působí na směřování společnosti.

První doklady, v podstatě změny lidského mozku, zasazuje Jaynes právě do Asyrské říše kolem roku 1230 před naším letopočtem. Do této doby všechny dostupné nálezy ukazují na to, že lidská jednání jsou poháněna vnitřním božským hlasem. Asyrský panovník Tukulti-Ninurta, přichází jako první s novým zobrazením. Jeho kamenný oltář na sobě nese rytí, kde je on sám vyobrazen dvakrát. V jedné podobizně klečí před prázdným trůnem. Žádný král v předešlé době nikdy neklečel. Jaynes z tohoto zobrazení vyvozuje, že již v této době dochází k náznakům absence boha. Dřívější králové pózovali vždy tváří v tvář bohu (většinou zobrazovaném v lidské podobě). Podobných případů je kromě tohoto nalezeno více.⁸⁴ Ke změnám dochází jak ve vizuální podobě, tak i v podobě vyjadřování myšlenek. Mění se skladba slov, a tím se význam začíná lehce měnit. Skutečnost začíná odkazovat na individuální schopnosti, či

⁸¹ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 207-208.

⁸² Tamtéž, str. 210-211.

⁸³ Tamtéž, str. 212-213.

⁸⁴ Tamtéž, str. 223.

přání a nikoliv jako dříve na iracionální přání boha. Mohla by se v této době měnit část mozku umístěna v pravé hemisféře (viz kapitola *Dualita lidského mozku*)?⁸⁵

Jedním z hlavních předpokladů zániku dvojkomorovosti byl s výše popsánymi aspekty související vynález písma. Písmo umožnilo formulovat jasné zprávy, vytvářející obecně platná a universální sdělení. Individuální citění v otázce rozhodování se stávalo více obecné a vnější. Druhé tisíciletí před našim letopočtem je charakteristické postupnou výměnou dvou jevů. Na jedné straně roste vliv písma, na straně druhé ustupuje důležitost bohů. I přesto, že v psaných zákonech a spisech mohli bohové hrát roli, mění se způsob jejich poselství. Dvojkomorový člověk přijímá zprávy především prostřednictvím vlastního zážitku, naopak psané zákony nevycházejí z jedince. Moderní jedinec musí použít vizuální schopnost a prostřednictvím zraku si osvojit jasně danou psanou informaci, která je umístěna mimo něj. Opět se jedná o naprosto rozdílný způsob myšlení.⁸⁶

Povaha bohů postupně mění charakter a je vytvořen nový nadpřirozený svět. Ten se projevuje svojí tichostí a pasivitou. Nadpřirozené postavy v něm jsou andělé, démoni a další božské bytosti. Ti jsou ale zasazeni do nebe, které je opět mimo svět. Vše nasvědčuje tomu, že halucinovaný hlas již není zásadním jevem v projevu lidství. Vzniká koncept „já“ spojený se schopností vlastní introspekce. Nově vzniklé „já“ mohlo jako jediné na svět přivést písemné doklady související s politickými strategiemi, dějinami, nebo jinými systematicky vedenými informacemi. Dvojkomorový člověk by nikdy takto své ideje nedokázal zaznamenat. V Řecku poté mohl vyvstat „první historik“ Hérodotos, po kterém přichází vlna dalších pišících autorů a myslitelů.⁸⁷

2.8. Rozpad dvojkomorovosti v Řecku

V předchozí kapitole bylo zmíněno několik možných příčin, které daly do pohybu v podstatě transformaci lidství (s předpokladem, že je teorie dvojkomorovosti pravdivá). Nyní bude pozornost zaměřena na bližší kontext v rámci Řecka. V určitém období dochází k razantní změně fungování hned v několika společnostech. V Řecku se udál již zmíněný výbuch sopky Théry, rozsáhlá invaze Dóřů na Peloponésčém poloostrově a další významné události. Dříve malá společenská uspořádání, pro která je dvojkomorovost udržitelná, se začala měnit. Přesto

⁸⁵ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 225.

⁸⁶ Tamtéž, str. 208.

⁸⁷ Tamtéž, str. 250-251.

u Řeků trvala tato proměna možná trochu déle, a to pravděpodobně především díky odděleným malým státním celkům. Dalším unikátním prvkem, který mohl proces zpomalit je básnictví na vysoké a společensky rozsáhlé úrovni.⁸⁸ Jak přispělo básnictví v otázce dvojkomorovosti bude zmíněno v následující kapitole.

Jaynes zkoumá nejstarší a nejcennější dílo, které nám ze starověkého Řecka zůstalo a lze na něm zkoumat dvojkomorovost, dříve hojně zmiňovanou *Iliadu*. Důležitou změnou v myšlení je dimenze těla. Konkrétněji je to *thymos a phrenes* (také *psyche, noos a* další části), které jsou v tomto starověkém díle hojně zmiňovány a hrají roli, více či méně, samostatných inteligibilních obsahů. Právě tyto prvky a jejich postupná proměna v pozdější *Odyssee* bude hrát zásadní roli pro hledání klíčových prvků dvojkomorovosti.⁸⁹

V *Iliadě* hraje stěžejní roli vztah mezi jedincem a bohem. Bůh říká, jak se má člověk v dané situaci zachovat. V předchozích kapitolách bylo řečeno, že halucinace boha ve většině případů vyvolává emoční situace. Při mezní situaci se člověku znatelně zrychlí dech a cítí patrné změny na svém těle, především ve vaskulárním systému. Jednoduše řečeno, tělo reaguje. Části těla, ve kterých řecký hrdina cítí změny či napětí jsou v *Iliadě* pojmenovány vždy konkrétně, právě například jako *phrenes* či *thymos*. Postupem času jsou bohové starověkými Řeky vnímáni čím dál tím méně a tyto tělesné pochody naopak více. Jejich význam postupně roste a jedinec tak přebírá funkci bohů. Již vnímá pochody svého těla a přestává v nich vidět nadpřirozeno.⁹⁰ Achillovi cirkuluje a pulzuje krev v jeho útrokách, jeho *thymos* mu říká, ať tasí meč. V této chvíli, kdy cítí změny na svém těle se hladina stresu zvyšuje a Achilles halucinuje bohyni Athénu. Dvojkomorový člověk si postupně začíná tímto způsobem uvědomovat reakce svého těla. Zásadní fáze přeměny se podle Jaynese děje někdy kolem let 850 až 600 před naším letopočtem.⁹¹

U pozdějšího spisu *Odyssea* lze vidět rozdíl oproti dřívější *Iliadě*. Podle archeologických důkazů mohl Odysseus působit někde po roce 1000 do roku 800 před Kristem. Oproti tomu stojí *Iliada*, která vznikla pravděpodobně ještě v období temna. Ve spisu již částečně figurují postavy, které nesou určité známky subjektivního vědomí.⁹² V *Odyssee* se objevuje v mnohem větší míře popis právě výše zmíněných částí těla, díky jejichž vlivu se člověk rozhoduje a činí skutky. Naopak je zde menší frekvence zmínek o *thymosu*, který je

⁸⁸ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 255-256.

⁸⁹ Tamtéž, str. 257.

⁹⁰ Tamtéž, str. 258.

⁹¹ Tamtéž, str. 259.

⁹² Tamtéž, str. 272-273.

naopak nejčastějším v dřívější *Iliadě*. *Thymos* je ze všech částí těla nejméně lokální a souvisí s celkovým neurologickým stavem člověka. a to především s adrenalinem, cirkulací krve v žilách, pocitu svalového napětí a podobně. V *Odyssee* se zmínky o *psyche* a o *noosu* dokonce ztrojnásobují. *Thymos* již není zmíněn tolikrát, jako v *Iliadě*. Objevuje se stále, ale jeho význam je trochu odlišný. V *Iliadě* by bůh poručil jedinci splnit nějaký úkol, což by mu sdělil a vložil do *thymosu*. V pozdější *Odyssee* hraje *thymos* roli v podstatě další osoby, se kterou může jedinec hovořit. To potvrzuje pokračující tendence směřující k absenci představ bohů.⁹³ *Odyssea* je charakteristická oslabením vlivu bohů. Zeus je stále nejvyšším bohem, avšak jeho úloha se mění, ztrácí svoji svrchovanou sílu a spravedlnost se pomalu částečně přesouvá do zákonů.⁹⁴

V *Odyssee* existují tajemství, naopak v *Iliadě* tajná zpráva neexistuje. Zásadním zlomem ve vzniku subjektivního vědomí je přítomnost prvních náznaků morality. V *Iliadě* neexistuje dobro a zlo, člověk jedná podle toho, co mu bůh, nebo jiná nadpřirozená bytost řekne. Příkladem může být Odysseova manželka Penelope, která poslechne svůj *phrenes* a je manželovi věrná. Dalším příkladem může být Odysseus, kterému před ztroskotáním *kradie* (srdce) říká, aby dával pozor. V *Iliadě* by to byl bůh, který by Odyssea varoval před neštěstím. *Odyssea* obsahuje přibývajícím rozdílně vystupující výrazy, velmi často to jsou označení stavů. Jsou jimi například vlastnosti lidí, které končí na „nost“, jako je spravedlnost, nebo ctnost.⁹⁵ Obecná pojmenování stavů jsou tedy jevem pozdějším. Lidská civilizace prošla velkými změnami, které mohly mít za následek evoluční proměnu. Zkoumáním dalších a pozdějších pramenů nasvědčuje tomu, že tato tendence pokračuje a lidská moralita se více a více ukotvuje, přičemž dvojkomorová mysl mizí.⁹⁶

⁹³ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 274.

⁹⁴ Tamtéž, str. 272-273.

⁹⁵ Tamtéž, str. 275-276.

⁹⁶ Tamtéž, str. 277-288.

3. Rozdílnost myšlení v Iliadě a Odyssee

Zaměříme-li se na jednání společnosti starověkého řeckého světa, můžeme pozorovat změny v povaze myšlení. Tyto změny (povahopis) myšlení nese rozdílné charakteristiky. Představíme-li si jedince ve starověkém Řecku a porovnáme-li ho s dnešním jedincem, tak jsou dané činy rozdílného z psychologického a dost možná i neurologického hlediska. U jedince ve starověku dochází k absenci subjektivní roviny ve formě vlastní introspekce. Tuto absenci zastupují poselství nadpřirozeného hlasu.

Stěžejní příklad pro svoji teorii našel v díle *Ilias* a *Odyssea* sepsaný Homérem (bereme-li v úvahu jeho autorství). Tato dvě díla jsou nejstaršími dokumenty, které lze za účelem poznání charakteru myšlení a formy vědomí u starověkých Řeků zkoumat (předpokladem je kvalitní překlad a porozumění). První díl *Ilias* poukazuje na velký počet znaků pozůstávajícího „jiného“ myšlení (podle Jaynese pozůstatků dvojkomorovosti). o něco pozdější *Odyssea* naznačuje pokračující tendenci kognitivního vývoje.

V hledání odpovědi této problematiky je stěžejní jazyk. Jazyk a způsob vyjadřování může odkrýt vývoj a zákonitosti vědomí samotného. Jedině vyjádřením jedinec odhaluje vlastní způsob myšlení.⁹⁷ Rozdíly ve způsobu řeči, potažmo myšlení jsou zřejmé už z nejstarších známých nálezů a spisů. Nejstarší dochované písemné nálezy jsou patrné již z období okolo roku 3000 před našim letopočtem. Většina z nich ovšem není do dnešní doby rozluštna. Myšlení a zákonitosti vyjadřování jsou rozdílné natolik, že je nelze vysvětlit ani prostřednictvím moderní vědy. Tudíž je nemůžeme do nynějšího dne přeložit.⁹⁸ *Iliada* je prvním dílem, které bylo přeloženo do takové podoby, ve kterém je možné zkoumat vývoj jazyka.⁹⁹

Ilias vypovídá o období trojské války, která je v dnešním povědomí vymežována jako roztržka mezi peloponéskými Acháji (Řeky) a středovýchodními Ióny (Trojany), jenž se udála přibližně kolem roku 1230 před našim letopočtem. Podle amerického klasicisty Milmana Perryho tento spis dobově nevypovídá o období trojské války. Existují náznaky, které ukazují na to, že pochází z pozdní doby bronzové. Konkrétně období známého jako *doba temna*, která je charakteristická absencí písemných i archeologických pramenů nesoucích jakákoliv svědectví. Studie odhalila zákonitosti složení jednotlivých veršů, a porovnála je se způsobem přenosu ústní tradice v tehdejší Jugoslávii (v části, která se vyznačovala negramotností).

⁹⁷ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 67.

⁹⁸ Tamtéž, str. 68.

⁹⁹ Tamtéž, str. 67.

Zjištěním bylo, že jisté části řádku každého verše (začátek, prostředek a konec) jsou periodické a vytvářejí základ básně. Zbytek může být lehce pozměněn, ale báseň nese stále stejný význam. Tímto aktem skladba přežila několik desítek let, ústně předávána z generace na generaci, aniž by byla nějakým způsobem sepsána.¹⁰⁰ Nejdůležitějším členem přenosu básně byli potulní bardové, kteří udrželi tradici po staletí. Nakonec bylo samotné dílo *Ilias* sepsáno až kolem roku 900 až 850 před naším letopočtem.¹⁰¹

Ve spisu *Ilias* nefiguruje téměř žádná individuální (vědomá složka) a způsob popisování situací a jednání postav se od dnešního myšlení odlišuje. V následující části budou umístěny příklady ukazující skutečnost, že jedinec v období vzniku *Iliady* ještě nemá plně rozvinutou autonomní morálku.¹⁰² V *Iliadě* a ostatně i v *Odysee* (tam pouze trochu v menším měřítku) nefiguruje při rozhodování samotný subjekt, ale každé vychýlení od obvyklého chování je inspirováno nadpřirozenou silou, a to i přestože jsou obě díla (*Ilias* a *Odysea*) považována za plody řecké racionality a obecně jsou pokládána za „nenáboženská“.¹⁰³

V *Iliadě* jsou bohové vnímáni jako zlí či nemilosrdní. Bohové vidí, co se lidem děje, zosobňují vědomosti a moc. Mohli by situace lidí vyřešit, ale pouze přihlížejí a nechávají lidstvo trpět. Pozemšťan je vázán svým životním určením (*moirou*). Božstvo má možnost zasáhnout, z nějakého důvodu to však nečiní, a proto je vnímáno jako nemilosrdné. Bohové nechtějí, aby se lidé povznesli nad svůj smrtelný úděl.

Podíváme-li se na příklady z *Iliady*, můžeme tyto aspekty pozorovat:

“Hektór s jednokopytným byl spřežením u Skajské brány, váhaje, má-li zas válčit a do davu zahnat koně...”... “Když tak přemýšlel o tom, tu přistoupil Apollón Foibos, podobu jarého muže a silného na sebe přijav...” Jeho si podobu vzav syn Diův, Apollón, pravil: „Copakže’s nechal boje, ty Hektore?! — Vždyť je to hanba!”¹⁰⁴

Obrátíme-li se na problematiku jednotlivce, ten není přítomen ve vlastním vědomí, a nemá schopnost vnitřní introspekce tak, jak ji známe dnes. V následujícím příkladu je zřejmé, že vrátit se do bitvy není Hektorovo rozhodnutí. To Apollón, který se přemění do jiné podoby jde Hektorovi říci, že udělal chybu, a že se má vrátit.

¹⁰⁰ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 76.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 69.

¹⁰² Tamtéž, str. 70.

¹⁰³ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenth, 2000, str. 28.

¹⁰⁴ HOMÉROS. *Ilias*. Praha: Městská knihovna Praha, 2018, str. 382.

“Zhlédl ho za krátký čas, jak na levém bojiště křídle dodává druhům ducha a všechny je vzněcuje k boji, neboť nesmírný strach v nich způsobil Apollón Foibos.”¹⁰⁵

Úryvek, kdy se v bitvě začíná dařit jedné straně. Důvod není ten, že je jedna odvážnější, nebo schopnější, nýbrž ten, že jednu armádu Apollón podporoval a dodával jejím členům sílu.

“Tehdáž Athénská Pallas zas poskytla Diomédovi velkou smělost a sílu, by nade vše Argejce druhé zazářil statností jarou a vzácné slávy si dobyl...”¹⁰⁶

“Apollón, buditel boje, však popudil Aineia k pūtce naproti Achillu přímo a vdechl mu odvahu mužnou...”¹⁰⁷

Bůh dává podněty, koho si vybere za svého šampiona. Vyvolený není ten s hlubší vnitřní silou. Roli může hrát pouze to, jestli a do jaké míry dotyčný naslouchá bohům.

“Hektora Apollón Foibos zas povzbudil, přistouпив zblízka, Fainopu, z Ásia rodem, jsa podoben, který mu ze všech hostí nejvíc byl milý a měl své v Abýdu sídlo.”¹⁰⁸

V průběhu děje *Iliady* se bohové několikrát mění do podoby jiné osoby a vpravují hrdinům nápady, jak dále postupovat. Jeden bůh se proměňuje do mnoha různých podob (ne pouze do jedné). i tento jev by mohl nést znaky toho, že bůh je vnitřním a subjektivním aspektem každého člověka.

“Po něm se Týdeův syn zas rozpřáhl, bojovník statný, kovovým oštěpem svým — ten vehnala Athénská Pallas spodem mu do hloubi slabin...”¹⁰⁹

Jsou zde případy, kdy jsou bohové sami v podstatě aktéry. Například voják neovládá svoji ruku, ale je to Athéna, která jeho rukou vystřelí šíp.

¹⁰⁵ HOMÉROS. *Ilias*. Praha: Městská knihovna Praha, 2018, str. 392.

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 113.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 455.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 407.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 141.

3.5. Hybatel rozhodnutí

Motivem lidského chování ve dvojkomorovém období není zformovaná osobnost, jakou by bylo možné si představit dnes. Ve starověku se před rozhodnutím stane něco podobného, jako vnitřní rozhovor. Ten je způsoben díky přenosu emoční části těla (*até*, *menos*, *thymus* a další). Když je jedinec ovládnut emoční pohnutkou je v podstatě nezastavitelný, a především, není zcela odpovědný za svoje činy. Tato, z dnešního pohledu bychom řekli výmluva, je většinou zcela přijímána a charakter výmluvy nehraje.¹¹⁰ Příkladem může být řecká tragédie *Médeia* od autora klasických divadelních her Eurípida. Hlavní stejnojmenná postava Médeia na konci příběhu ztrácí rozum a povraždí svoje děti, protože se Iáson (otec dětí) zamiloval do jiné ženy. Sama ví, že zločin, který plánovala vykonat, byl řízen *thymosem*. Ten je ovšem silnější než ona, a proto činu sama nemůže zabránit.¹¹¹ Je důležité zmínit, že právě tyto emoční části budou hrát důležitou roli při odkrývání důkazů Jaynesovy teorie. Jak bylo výše zmíněno, v dřívější Iliadě jsou přítomné určité rysy, které v Odyssee začínají ustupovat.

V *Iliadě* má jedinec duševní stránku pojatou naprosto rozdílným způsobem. V tomto vysvětlení je vidět dřívější pojetí duše. Výstižnější by možná bylo spíše ne-pojetí. Protože zde není ještě ustálená představa o tom, co vůbec duše je. Není žádná universální představa, ani zájem se tvorbou této teorie zabývat. Duševní stránka je v období vzniku Iliady pojata celým jeho tělem a zároveň je rozdělena v mnohost. Každá část těla jedince je spojena s duchovní stránkou a může přijímat vlastní poselství. V *Iliadě* je to většinou *thymos* (emoční tělo), který mluví k jedinci a říká mu, že se má najíst, napít, nebo jít bojovat. Především v *Iliadě* může mít *thymos* i neživotný podmět. Na popud svého *thymosu* může jednat například zuřící oceán.¹¹²

Pojem *noos*, má v překladu a dnešním chápání význam vědomé mysli nebo rozumu. V *Iliadě* je jeho pojetí také trochu jiné. Rozum není jedna oddělená složka kognitivní schopnosti. Jak bylo výše zmíněno, rozum je spojený i s duševní a emoční stránkou. *Noos* je v *Iliadě* zmíněn například v souvislosti s Diem.

Zeus „drží *Odyssea* v jeho *noos*“.¹¹³

¹¹⁰ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenth, 2000, str. 13.

¹¹¹ Tamtéž, str. 188-189.

¹¹² JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicomeral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 70.

¹¹³ Tamtéž, str. 70.

V situaci, kdy k člověku promlouvá bůh, předává mu u toho *até* (pokušení nebo pohnutku něco vykonat). Tato forma promluvy bohů k člověku je v *Iliadě* i *Odyssee* zcela běžná. Bůh může kromě pohnutky přenést i sílu, kterou pošle ze sebe do jedince. V *Iliadě* je tento typ síly nazývaný jako *menos*. *Menos* bohové vpravují do jednotlivých postav při boji. Je to zvláštní dimenze síly, která je podobna účinku *até*, tedy jako stavu mysli. Člověk cítí *menos* v oblasti své hrudi. Díky přenosu síly z boha do hrdiny, si najednou uvědomuje příliv energie. Sám v sobě najednou nalézá zdroj velké síly, naplnění sebedůvěrou, kuráží a přesvědčení o svém motivu.¹¹⁴ Jedinec může poznat přítomnost této božské síly díky chvění všech končetin těla. Bude cítit odspodu nohy a odshora ruce, které jsou plné síly, až s sebou škubou.¹¹⁵

Těmito rozdílnostmi se odkrývá vnímání dimenze těla. Pojem těla je používán v množném čísle. K jedinci může promlouvat například srdce v pravé části, mrtvá může být jen kostra, nebo samotná končetina.¹¹⁶ V *Ilias* je v každém případě zdůrazněna přesná část těla, o které se mluví. Zda se jedná o dlaně, ruku situovanou nahoře, nebo dole. Je rozdíl, když jednáme podle pokynu *thymosu*, doporučení *noosu*, nebo máme příliv *até* v našich pažích. V žádném kontextu není uvedeno tělo jako celek.¹¹⁷

Xenofon zmiňuje Sokrata ve svém díle *Hostina*. Všichni muži pozorují tanečníka, který má pro večer na starosti zábavu. Říkají, že tanečník používá „celé jeho tělo“.¹¹⁸ Z této zprávy vyznívá, že v této době je tělo již obecně chápáno již spíše jako celek.¹¹⁹

¹¹⁴ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 21.

¹¹⁵ Tamtéž, str. 22-23.

¹¹⁶ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 72.

¹¹⁷ Tamtéž, str. 72.

¹¹⁸ SVOLINSKÝ, Karel. XENOFÓN. *Hostina*. Praha: Supraphon, 1978, str. 30.

¹¹⁹ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 72.

4. Řecké vnímání světa (od mýtu po Platóna)

V kapitole o dvojkomorové mysli byl nastíněn stav vědomí starověkých Řeků. V jakém paradigmatu týkajícího se vnímání světa se Řekové pohybovali, nastiňuje tato kapitola. Je pravděpodobné, že popsat ryzí mytologii, či vnímání mýtu jako takového nebude z dnešního pohledu zcela přesné.

Mýtus vyměřuje jakýsi vztah mezi každodenní zkušeností a kosmickou silou (řádem). Člověk žijící v době mýtu ráno vstane, vyjde ven z domu a pozdraví se s Héliem, který dává světlo a život jak onomu dni, tak celému světu. Hélios není bohem slunce, nýbrž je sám sluncem. Vše, čemu je člověk vystaven je projevem bohů, *daimonů* nebo osudové moci (*moira* či *týché*). Svět je obydlený *daimony*, vílami a dalšími nadpřirozenými bytostmi, podobně jako v pohádkách. Každá lidská otázka o podstatě světa je zodpovězena prostřednictvím vyprávění (které mívá skrytý smysl, který je často mnohočetný).¹²⁰

Forma údělu, jako součásti přirozeného řádu věcí, *hybris* a *moiry*. *Moira* odkazuje na otázku osudu, nebo losu. Lidé jsou ve světě, kterého jsou součástí. Nesnaží se změnit svět, ani svůj úděl. Svůj vlastní los člověk ovlivnit nemůže. i v tomto ohledu lze vidět diametrální odlišnost od přítomného člověka, který má pocit, že svůj osud drží pevně ve svých rukou.¹²¹ Dvojkomorový člověk nepodléhá vytvořenému zobecněnému konstruktu náboženství. Každé jeho rozhodnutí je přeci řízeno nadpřirozeným hlasem. V otázce božstev je důležitý koncept osobní zkušenosti s bohem (či jinou nadpřirozenou silou). S příchodem osově doby, kdy vznikají universální náboženské zákony, jako soubory etiky a pravidel zasazených do příběhů o bozích.¹²² V dávné minulosti odkazují mýty na řád věcí neboli co se stane, když se daný člověk zachová onak a podobně. Zákonitosti světa jako takového.

Ve starověkém období je jedinec součástí vesmírného řádu. Porušením tohoto přirozeného řádu věcí, na sebe uvalí těžkost. Někdy se zmiňuje pojmem *hybris*, jako výsledek porušení pravidel universa, za které si člověk musí vytrpět trest.¹²³ Za spáchanou *hybris* je jedno z nejvyšších provinění, a tou je smrt.¹²⁴ Bude zde uveden příklad z Aischylova díla *Peršané*.

¹²⁰ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Filosofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009, str. 36.

¹²¹ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 67.

¹²² Tamtéž, str. 72.

¹²³ PELCOVÁ, Naděžda. *Vzorci lidství*. Praha: Portál, 2010, str. 24.

¹²⁴ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikymen, 2000, str. 40.

Xerxes chtěl příliš mnoho, byl pyšný natolik, že tím rozhněval bohy a obrátil proti sobě osud. Tím uvalil Perskou říši do bídy.¹²⁵

Důležitou instancí je ve starověku právě *moira*, která může představovat jakýsi lidský úděl či osud, nebo přidělený „los“.¹²⁶ Osud poté zaštiťuje bohyně Erynis. Ta je zosobněnou entitou, která dohlíží na naplnění *moiry*. Byly to Erynie, které zastavily rozpravu Achillových koní, jelikož řeč u koní je v rozporu s *moirou*.¹²⁷

Moira, která je údělem pro Hektora a jeho švagra.

„Ty však, Hektore, vejdi a posad' se na toto křeslo, švagře, vždyť válečný trud jest nejvíc na péči tobě, pro mne, tu nestoudnou ženu a zločinný Paridův skutek. — Za to nám neblahý los jest od Dia uložen navždy: bychom i příštím lidem se v písniích pověstni stali.“¹²⁸

Motiv životního osudu, ve formě losu se objevuje i v *Odyssee*.

„Nebot' je losem mu dáno, by spatřil své milé a přišel v dům svůj s vysokým stropem a do své otcovské země.“¹²⁹

Je důležité, že řeční bohové ve výsledku nevytváří nic nového. Zároveň nejednají v rozporu s přirozeným řádem věcí. Vztah mezi bohem samotným a jedincem, se kterým promlouvá, je založen na emocionální stránce, obsahuje diskuzi, přesvědčování a poskytování rad. Snad by se zdálo, že mezi sebou hovoří dva jedinci.¹³⁰ Teorie dvojkomorovosti hovoří o lidské mysli, která se chová téměř jako dva jedinci. Taková mysl by podle Jaynesovy teorie měla rozdělené hemisféry, které mezi sebou jednají, dohadují se, nařizují. Ke změně dochází až o kolem zlomového období.

V řeckých příbězích hraje zásadní roli bůh Zeus, i když tato přesná hierarchie je právě spíše záležitostí pozdější. o tomto tématu se zmiňuje také Eric Dodds. Ten říká, že v pozdější *Odyssee* je oproti dřívější *Iliadě* více zmínek o Diovi, jako universální, svrchované hlavě

¹²⁵ AISCHYLOS. *Peršané*. Praha: P. Rezek, 1994, str. 51-52.

¹²⁶ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikymen, 2000, str. 17.

¹²⁷ Tamtéž, str. 19-20.

¹²⁸ HOMÉROS. *Ilias*. Praha: Městská knihovna Praha, 2018, str. 154-155.

¹²⁹ HOMÉROS. *Odyssea*. Praha: Odeon, 1967, str. 82.

¹³⁰ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 74.

zákona.¹³¹ V ranějším díle *Ilias* jsou bohové spíše neosobní, nemusejí mít jméno, nebo konkrétní charakter či podobu. Zeus se v *Iliadě* ještě nestará o všeobecnou spravedlnost. V pozdějším spisu s názvem *Odyssea* se role Dia mění a je zde vidět vznikající, nebo již vzniklý náboženský kult nejvyšší osoby božské hierarchie. V *Odyssee* se Zeus těší větší pozornosti a je považován za ochránce věrných prosebníků, ale i dokonce cizinců a žebráků, nad kterými, drží ochranu a dohlíží tak celkově na spravedlnost.¹³² Proměna vnímání světa v pozdějším spise bude hrát pro výzkum dvojkomorové mysli zásadní roli. Spisy, které následují časově po *Odyssee* mají stejnou tendenci. V následujícím období můžeme vidět sklony k obecnosti. Jsou vytvářeny systematické teorie vysvětlující určitou problematiku, či určitý směr lidského uspořádání.

V posledním století archaické doby, tedy v 6. století př. n. l., v období bezprostředně po temném období dochází k velkému rozmachu kultury. Týká se hned několika oblastí, architektury, sochařství i literatury. Vznikají první zeměpisná a historická díla. V prvních dílech hrají ještě roli bohové, nicméně tyto spisy již částečně nesou charakter vědní. Jedná se i o období, ve kterém je věda společně s filosofií v zárodku a mýtus přestává být jediným myslitelným pravidlem. Civilizace stojí na počátku zrodu filosofických koncepcí.¹³³

V klasickém období, tedy přibližně v 5. století př. n. l. jsou viditelné přibývajících rysy racionality. Výrazy a pojmenování jsou zobecňována a pojmenována názvy. Vznikají trvale vlivné koncepce výkladů světa a společnosti.¹³⁴ V tomto století nastává nevídaný rozvoj literatury a písemnictví. Rozšiřuje se také nová škála literárních žánrů. Dochází k definitivnímu ustálení tragédie, komedie, dialogu, rozpravy či psané rétoriky. Písemnictví a teorie charakteristické universalitou a obecnou platností jsou zde zásadní novinkou. Náboženství jako takové je právě v této době ustavováno. Řecká společnost začíná být vyvazována z mýtu (i přesto, že se mýtické příběhy dále využívají).¹³⁵

Chápání světa jako jednotného řádu světa se s následujícími civilizacemi proměňuje a přeskočíme-li podstatnou část, završuje se v období novověku, kdy se pohled na přírodu obrací. Místo toho, aby jedinec existoval v rámci přirozeného celku se sám stává tím, kdo přírodu ovládá a podrobuje si ji.¹³⁶ Jedinec je zpočátku něčím, co souvisí s celkem, v rámci

¹³¹ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 42.

¹³² Tamtéž, str. 42.

¹³³ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Filosofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009, str. 49-50.

¹³⁴ Tamtéž, str. 84.

¹³⁵ Tamtéž, str. 122-123.

¹³⁶ RYBÁK, David. *Étos a světy dějin*. Praha: Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta, 2019, str. 39-40.

celku a ve spojitosti se všemi jeho aspekty. Z přirozeného řádu se vymaňuje a sám se ho pokouší uchopit, vysvětlit a zobecnit.

4.5. Rozdílnost ve vnímání vnitřního obsahu v období mýtu

V předchozí kapitole byl nastíněn obraz vnímání světa v období mýtu. Není to jen svět, který by byl chápán odlišně. Zaměříme-li se na otázku lidských vlastností a schopností uvidíme zde podobnost s otázkou světa a jedince. V dnešní době schopnosti máme a používáme. Danou schopnost máme a ovládáme ji. Ve starověkém Řecku jsou spojeny s prožitkem a znalostí.

Schopnosti jsou zde charakterizovány prostřednictvím dimenze „vím“. Není to tak, že jedinec pozná nebo cítí nějakou emoci, ale sám jí je. Achilleus není bezcitný, ale jeho mysl je bezcitná, Polyfémos zná bezprávě, nebo Nestór a Agamemnón znají jeden k druhému přátelské.¹³⁷ Pythagorova řeč: „*Ustaň a nebij ho už!*“ *Vždyť mého to přítele duše, kterou jsem rozeznal hned, sotva jsem uslyšel hlas.*¹³⁸ Charakter člověka je spojený se znalostí, když jedinec nemá znalost, pak nemůže být součástí charakteru. Tento jev musel být po dlouhou dobu zakořeněn ve společnosti, jelikož i Sokrates ho nějaký čas zkoumal a zobecňoval.¹³⁹

4.6. Vnímání nehmotného obsahu

V otázce dvojkomorové mysli je zjevná spojitost „starověkého vědomí“ s koncepcí duše. Duchovní stránky si všímají civilizace již od nepaměti. Již od nejranějších podob lidství, je nadpřirozená (nehmotná) část nositelkou velké důležitosti. Ve starověku je duchovní stránka vždy nadřazena hmotné. Veškeré události v životě jsou uskutečňovány v rámci řádu světa. Ten obsahuje posvátné božstvo (magickou moc). Nejmoudřejší člověk je ten, který naslouchá nadpřirozenému. S nadpřirozenem nenávratně souvisí duchovní stránka člověka, která je v přímém propojení s řádem světa.

Duše, duch nebo jakákoliv vědomá, otevřená část mysli je většinou charakteristická spojením se životem jako takovým. Substance duše je něčím, co v mnoha významných myšlenkách “oživuje tělo” a co se nedá zničit. Duše je ve většině starověkých děl “vyšší” než

¹³⁷ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikymenh, 2000, str. 31-33.

¹³⁸ SVOBODA, Karel. *FILOZOFICKÝ ÚSTAV (ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD : 1953-1970). Zlomky předsokratovských myslitelů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, str. 39.

¹³⁹ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikymenh, 2000, str. 33.

je tělo, nebo jakýkoliv hmotný objekt.¹⁴⁰ Například Herakleitos říká, že kdyby člověk šel a hledal duši, nenalezne žádnou její hranici, i kdyby šel všemi cestami, nikdy by nenalezl, kde končí.¹⁴¹ Tělo podléhá smrti, ale duše žije stále a jde dál. Duše je něco, co pochází z božského světa. Když je tělo vzhůru a pracuje, duše spí. Když naopak odpočívá tělo, duše je v činnosti a může nám prostřednictvím snění ukazovat různé odpovědi, například i budoucnost.¹⁴² Že může duše vidět do budoucna říká i Xenofon. Činí tak ve spánku, protože je v tomto stavu svobodnější. Když člověk zemře a tělo se od duše oddělí, učiní ji to ještě svobodnější.¹⁴³ Ve dvojkomorovém období nese nadpřirozeno nejvyšší důležitost. Hovoříme-li o spánku, sny přinášejí poselství bohů a jsou považovány za nejvyšší dobro. Zároveň jim je kladena velmi vysoká hodnota a serióznost napříč celou společností.

Podle Platóna (tedy pravděpodobně i Sokrata) duše opět souvisí s nejvyšším jsoucnem (řádem světa). Dobro je charakterizováno právě těmi aspekty, kterými oplývá duše, proto nese všechny jeho rysy.¹⁴⁴ Platón v pozdějších spisech začíná duši rozdělovat. Je možné, že se jeho pohled mění na základě proměny obecného smýšlení. Tato a řada dalších změn mezi raným a pozdním Platónem by mohla naznačovat tendenci posunu psychologického vývoje podobně jako *Ilias* a *Odyssea*. o této otázce bude pojednáno více v poslední kapitole.

4.7. Bůh jako subjektivní představa

To, že by konkrétní podoby bohů mohly být výsledky lidských myslí by mohlo podpořit i Xenofanovo tvrzení: „*Kdyby však voli a koně též dostali ruce, anebo uměli kreslit i vyrábět, tak, jako lidé, koně by podobné koňům a voli podobné volům. Kreslili podoby bohů, a právě taková těla jejich by robili, jakou i sami postavu mají.*“¹⁴⁵ Xenofanes sám popisuje podobu boha. Bůh jako jakási kulovitá entita, která není podobná člověku, slyší a vidí, nedýchá ale sama celá je vzduchem, je rozumná a věčná.¹⁴⁶ Bůh by byl v tomto pohledu výsledkem lidského vnímání a podobně jako u Protagora by poznání a pohled na bohy mohl být vyměřený subjektivitou.

¹⁴⁰ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 69.

¹⁴¹ SVOBODA, Karel. FILOZOFICKÝ ÚSTAV (ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD : 1953-1970). *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, str. 59.

¹⁴² DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 137.

¹⁴³ Tamtéž, str. 138.

¹⁴⁴ PLATÓN. *Faidón*. Praha: Oikoymenh, 2005, str. 78d.

¹⁴⁵ SVOBODA, Karel. FILOZOFICKÝ ÚSTAV (ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD : 1953-1970). *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, str. 46.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 49.

Karel Svoboda vyjadřuje svoji teorii ohledně chování bohů v homérských spisech a zmiňuje, že každý bůh by mohl mít skrytý význam stupně lidské rozumnosti, nebo vědomosti. Když je jedinec ve stavu, kdy se chová zcela rozumně, mluví na něho Athéna, když naopak jedná v afektu, činí tak Ares.¹⁴⁷ V dnešní době člověk ví, jakým způsobem se zachoval. Jestli byl moudrý, hrubý, nebo konfliktní. Ve starověku by mohl být předstupněm této motivace „výběr“ halucinovaného boha. Jedinec se nějakým způsobem rozhodl, podobně jako dnes, ale vyjádření postoje proběhlo jiným způsobem. Jeho dvojkomorová mysl představila konkrétně tohoto boha, například Ares, tím pádem se zachoval konfliktně. Následující teze je pouhou domněnkou, nicméně by mohla odkazovat právě na rozdílnou neurologii lidského mozku. Lidská mysl podstoupila podle teorie dvojkomorovosti psychologickou, až neurologickou transformaci, po které se hemisféry mění a začínají fungovat jiným způsobem (viz kapitola *Teorie dvojkomorovosti*).

V příkladu *Iliady*, nejsou bohové zasazeni do náboženské tradice, jejich příběhy a skutky jsou v podstatě individualizované. V *Iliadě* nemá žádný jedinec svoji vlastní vůli a vnitřní introspekci. Achilles se dozvídá o odcizení jeho milenky králem Agamemnonem. V tento moment bychom z dnešního pohledu řekli, že Achilles bude rozhněvaný a půjde se Agamemnonovi pomstít. Nestane se tak, protože s ním na poslední chvíli promlouvá bůh a varuje ho, aby na svého rivala neútočil. V *Iliadě* jsou to celkově bohové, kteří v počátku rozvířili sváry mezi lidmi a tím rozhýbali jednotlivé strany tak, že začala válka.¹⁴⁸

V případě, kdy si Odysseus v nevhodné chvíli zdřímnul, nepřátelé mu pobili posvátný dobytek. Nemohl za to. V té situaci ho ovládala *até a* tudíž byl dočasně zbaven rozvahy. Odysseus neusnul z důvodu nesoustředěnosti, či únavy, spánek mu seslali bohové.

Zajímavým případem je, kdy jeden bůh říká hrdinovi, aby šel do boje. Načež ho druhý prosí o slib, aby do bitvy nechodil. Na tomto příkladu lze vidět skutečnost, ve které bohové v archaickém Řecku zaujímají místo vědomí a svědomí. Všechny akce počínají činy a promluvami bohů.¹⁴⁹ Na výše uvedených příkladech je předveden důkaz, že lidé ve starověkém Řecku ještě nejsou schopni vlastní introspekce v takové formě, v jaké jí známe dnes.

¹⁴⁷ SVOBODA, Karel. FILOZOFICKÝ ÚSTAV (ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD : 1953-1970). *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962, str. 28.

¹⁴⁸ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 73.

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 73.

5. Případ Sokrates

V otázce rozpadu dvojkomorovosti lidského myšlení je diplomová práce svojí třetí částí zaměřena na slavného řeckého filozofa Sokrata. Sokratovo působení by podle Jaynesovy teorie mělo být záhy po rozpadu dvojkomorové mysli. Sokrates se odlišuje způsobem svého smýšlení od svých současníků. V jeho myšlenkách (které jsou samozřejmě zachyceny pouze prostřednictvím Platóna) se objevuje několik jevů, které nejsou na jeho dobu (již nedvojkomorovou) běžné. Sokrates slyší vnitřní hlas, nevyužívá písmo a příkládá vysokou důležitost posednutí a šílenství. Z tohoto důvodu se práce zaměřuje na případ Sokrata. Pokouší se nahlédnout na jeho případ za účelem případného nalezení některých pozůstatků dvojkomorovosti.

Sokratova osobnost není lehce zachytitelná, jelikož se sám rozhodl, že nebude písemně zaznamenávat svoje myšlenky (což by mohlo poukazovat na možný rys dvojkomorovosti). Na obraz a charakter jeho myšlení lze nahlédnout pouze prostřednictvím pohledů jeho současníků. Je velmi pravděpodobné, že většina těchto pohledů bude subjektivních a nebudou zcela přesně vypovídat o Sokratovi takovém, jaký byl, a tudíž zcela nezachytí jeho přesnou podstatu. Dokonce i jeho žáci, kteří ho znali nejdůvěrněji, budou možná vyjadřovat bližší, ale možná i zkreslenější svědectví. Diplomová práce se pokusí nahlédnout na esenci Sokratovy osobnosti, přesněji pak jeho způsob myšlení. Pokusí se rozklíčovat, zda Sokratovo myšlení můžeme považovat za rozdílné a zda dosahuje stejného statutu jako jeho současníci.¹⁵⁰

Sokrates se narodil jedenáctého roku po bitvě u Salamíny (tedy pravděpodobně roku 469). Městem, ve kterém působil byly starověké Athény. V tomto období Athény charakterizuje ohromný politický vliv. Athény samy určovaly a ovládaly přímořské oblasti Egejského a Thráckého moře, velkou část maloasijského pobřeží, Černé moře, černomořské úžiny a snažily se směřovat dále do oblasti Egypta a Kypru. Athénská polis ve svém domácím politickém prostředí podporuje demokratizaci a čím dál tím větší slovo ve společnosti získává lid, dříve velké konzervativní instituce (například areopag) ztrácejí vliv. Lid sám přebírá velké množství politické síly a roste hlas uskupení *hélaiá* (lidového shromáždění). Toto shromáždění přebírá většinu soudních pravomocí a dalších veřejných úřadů.¹⁵¹

Sokrates začíná působit především v první polovině 5. století, tedy v období průběhu peloponéské války. Vydělávání peněz ho nezajímalo, možná proto ani po svých studentech

¹⁵⁰ FISCHER, Josef Ludvík. *Případ Sokrates*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 1994, str. 7.

¹⁵¹ PATOČKA, Jan. *Sókratés*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, str. 28.

nevyžadoval platby.¹⁵² Samotná doba, ve které Sokrates působil, byla nehistorická a společnost ještě nebyla řízena skrze dokumentaci. Samotní lidé byli jinak nastavení, žili více v přítomnosti, v daném místě a v dané chvíli. Nehleděli tolik do budoucnosti. Stěžejním místem starověkých Řeků byl život samotný. Ze života teď a tady se nevystupovalo. Jediné místo, které je správné je bytí samo o sobě. Sokratovo dílo byl život, svůj čas na Zemi věnoval životu a jeho výtvorem je život. Velcí myslitelé, jako je Sokrates často nalézají velké a silné žáky, kteří poté vytvoří dílo, ve kterém shrnou dané učení. Tito žáci již nebývají myšlenkově tak volní, jako mistři a jejich práce ve většině případech nedokáže vystihnout pohled a učení původního myslitele. Možná by nebylo snadno zachytitelné ani oním mistrem.¹⁵³

Nejčastěji a téměř výhradně k nám Sokrates hovoří skrze dialogy Platóna. V případě Platóna je celkem očividné, jak Sokrata stylizoval. Ve svých dílech prostřednictvím hlavního hrdiny vykládá svá nejhlubší a nejniternější přesvědčení.¹⁵⁴ Skrze Platóna nám je ovšem obecně, Sokrates nejbliže a nejvíce znám.¹⁵⁵ Platónovo myšlení bylo nekonečnou meditací o Sokratovi a před Sokratem. Platón ale nebyl schopen pojmut a proniknout ke středu Sokratovy myšlenky, proto je ve svých mnoha dílech postupně vyvíjí a prohlubuje. Prohlubování nebere konce a nikdy se nezabývá problematičností a nejspíše přesně nevystihuje učení, které Sokrates hlásal.¹⁵⁶

Sokrates nebyl zrovna půvabného vzhledu, neměl ani původ v žádné významné rodině, byl synem kameníka. i přes tyto překážky si dokázal opatřit výzbroj a vstoupit do armády, což z něj v pozdější době činilo veterána peloponéské války. i přesto, že jeho postavení nebylo vysoké, jeho žáci a studenti často pocházeli z nejdůležitějších rodů v Athénách.¹⁵⁷

Sokrates bral své učení jako životní poslání. Úděl spočíval v pomoci ostatním Athéňanům v poznání a pochopení sebe samého. Sokrates filozofoval v každém okamžiku svého života. Mohlo se mu stát, že celou noc stál a přemýšlel nad otázkou, přičemž na něj ostatní s udivením hleděli. Mohl jít na večerní hostinu a cestou se zamyslet do takové hloubky, že na večeři nikdy nedorazil a celý čas do rána strávil přemýšlením o této otázce. Jeden jeho přítel říkal: „*To už je takový jeho zvyk, víte, vyrazí někam a tam uvízne, nehledě na to, kde*

¹⁵² ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 277.

¹⁵³ PATOČKA, Jan. *Sókratés*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, str. 9.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 8.

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 16.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 16.

¹⁵⁷ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 277.

*vlastně je.*¹⁵⁸ Kdo se dostal se Sokratem do rozhovoru, velmi špatně se mu z něj odcházelo. Zároveň bylo velice obtížné se Sokratem v argumentaci obstát a už vůbec ji vyhrát. Sokratovi nešlo o to, aby někoho něčemu učil, nýbrž o to, aby rozebral svůj předsudek a pomohl mu ho prozkoumat a zjistit, zda se vůbec zakládá na pravdě. Sokrates upozorňoval lidi, aby se na tyto vžitě konstrukce zaměřovali a uvědomovali si jejich omezenost. Cílem bylo uvědomění, že člověk ve skutečnosti nic neví.¹⁵⁹

Sokrates byl muž, který se celým svým bytím odevzdal jediné myšlence, a tou bylo dobro a prosazení se v rámci dobra. Tato myšlenka z jeho osoby nevytvořila mrtvé shromaždiště neosobního učení. Zavedla ho tam, kde se rozhodovalo o posledním smyslu života jako takového. Byla to situace, v níž musel naposledy použít své učení při nejtěžší zkušenosti, v otázce životního boje. V tomto boji Sokrates podlehl a tím zvítězil. Tak osoba, která se sama odevzdala svému učení dostala nový a vyšší smysl.¹⁶⁰ Tak popisuje završení a úspěšné vyvedení z pozemského cyklu vědomí Sokrata filosof Jan Patočka.

Sokrates byl oddaný Athénám. Učení, kterému z celé duše věřil mu nemohlo zabránit říkat pravdu i v nesprávný čas. Byl obžalován a odsouzen k smrti v roce 399 před Kristem.¹⁶¹ V jeho rozsudku bylo dle Xenofona napsáno toto: Sokrates je vinen, protože nevěří v bohy, které uznává athénská obec, vymýšlí a zavádí nové (*daimonion*) a svým učením kazí mládež.¹⁶² Po rozsudku mohl odejít do vyhnanství, prchnout z vězení nebo zvolit smrt. Jeho konečné rozhodnutí byla smrt. Přes všechno neumíral v zášti, ani ve zlobě, naopak byl smířený a veskrze klidný. Říkal, že na umírání není nic smutného, naopak smrt může být i velikým dobrem.¹⁶³ Před tím, než Sokrates vypil lahvičku s jedem se u něho shromáždili přátelé, kteří se se Sokratem zúčastnili posledního dialogu o smrti. Podle Platóna bylo výsledkem dialogu ujištění, že po vypití jedu na zemi zůstane pouze prázdná schránka a Sokratova duše bude postupovat dál do krásného a veskrze dobrého posmrtného světa. Před smrtí se sám omyl, aby s ním ženy neměly po smrti práci.¹⁶⁴ Po rozhovoru zdvořile poděkoval sluhovi, který mu podával jed a s klidem se odevzdal smrti.¹⁶⁵

¹⁵⁸ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 278.

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 278.

¹⁶⁰ PATOČKA, Jan. *Sókratés*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, str. 16.

¹⁶¹ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 285.

¹⁶² HRÚŠA, Josef. XENOFÓN. *Vzpomínky na Sokrata*. Praha: Společnost přátel antické kultury, 1940, str. 9.

¹⁶³ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 285.

¹⁶⁴ PLATÓN. Faidón. Praha: *Oikymenh*, 2005, str. 115a-117d.

¹⁶⁵ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 285-286.

„Přátelé plakali, ale Sokrates jim po několikáté řekl, ať to nedělají, protože umírat se má v tichu. Následně si lehl na zem a klidně odešel. Na poslední chvíli vyřkl svá konečná slova: „Kritóne, Asklépiovi jsme dlužni kohouta, nezapomeňte!“¹⁶⁶, poté se již nadobro odmlčel.“¹⁶⁷

5.5. Sokratova filozofie

Sokrates je známý hlasem svého svědomí, *daimoniem*. *Daimon* doprovázel Sokrata a zastavoval ho v zásadních životních situacích. Při své obhajobě k němu *daimon* nepromluvil, což mu dodalo jistoty, že jedná dobře a míří ke správnému rozhodnutí.¹⁶⁸ *Daimonion* by mohl přímo odkazovat k halucinovanému nadpřirozenému hlasu. Hlas stejně jako v Jaynesově teorii mluví pouze na něj.¹⁶⁹ Nikdo další jej neslyší, přitom mu předává poselství a radí, co má dělat.¹⁷⁰ S touto myšlenkou by možná korespondovala teze, že hlavním spouštěčem halucinací bohů v Řecku byla mezní situace (například situace před bitvou).¹⁷¹ Stres v tomto případě mohl hrát roli v situacích, které Sokrates cítil, jako nesprávné.

Sokrates dosahuje u svých žáků uvědomění pomocí dialogu, ve kterém díky přísným pravidlům odhaluje falešná přesvědčení. Odkrýváním pravdy postupuje dále, až nakonec zůstává pravdivá skutečnost. Dialog většinou končí uvědoměním, že žádná správná odpověď neexistuje. Nejdůležitějším sdělením se ukazuje samotné uvědomění nevědomí. Jelikož nevědomí je jako jediné pravdivé oproti falešným, neúplným, uhlazeným a polopravdivým závěrům.¹⁷²

Ačkoliv je Sokrates zapsán v obecném povědomí jako sofista, v hlavních kritériích se se sofisty rozchází. Sokrates nepovažuje za důležité, aby hlavním plodem vědomostí bylo *sebe-prosazení* nebo *sebe-udržení* v nějaké pozici, nýbrž *sebe-prosazení v rámci dobra samotného*. Ostatní sofisté zaměřují svoji výuku právě spíše v profesním a společenském prosazení. Ten, kdo se profiluje a modifikuje v různých událostech, přehlíží sám sebe.¹⁷³ Jedním z dalších

¹⁶⁶ PLATÓN. *Faidón*. Praha: Oikoymenh, 2005, str. 118a.

¹⁶⁷ Tamtéž, str. 117d -118a.

¹⁶⁸ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddhy, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 285.

¹⁶⁹ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 97.

¹⁷⁰ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 29-30.

¹⁷¹ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 93.

¹⁷² ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddhy, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 279.

¹⁷³ RYBÁK, David. *Étos a světy dějin*. Praha: Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta, 2019, str. 62.

důvodů je názor Platóna, že Sokrates, si ani nenechával za vyučování platit.¹⁷⁴ U Sokrata žádná věc není *sama sebou*, vždycky je přítomna v nějakém kontextu, v nějakém prostředí. Vždy je podrobena lidskému úsudku, nebo měření. i když jsou si tohoto sofisté vědomi, tak toto tvrzení vypovídají a nepracují s ním.¹⁷⁵ Aristoteles ve svém díle o *sofistických důkazech* zkoumá nepravdy, které sofisté činili při svých rozpravách (navádění ke své odpovědi). V díle zmiňuje Sokrata, který se tázal, za účelem nalezení čisté pravdy. Na otázky často neodpovídal, jelikož odpovědi sám neznal a svoji nevědomost veřejně přiznával.¹⁷⁶

Jedinec nemůže dosáhnout vědění skrze jiného člověka. Poznání je boj, dosažení stavu, ve kterém je přítomné celé „já“. Je to těžká, nejvyšší disciplína osobního růstu, kdy nejde pouze o souhlas s novými poznatky ohledně vybraného tématu. Je to práce na sobě samém, při které musí student celistvě a pravdivě prozkoumat své minulé a přítomné. Sokrates se sám nazýval porodní bábou, jelikož nic nového nevytvářel, protože pouze pomáhal přivádět k životu pravdu.

Sokrates učil prostřednictvím diskuse. Zpravidla bylo vybráno téma, ve kterém si členové rozprav byli jisti nějakým závěrem. Bude zde uveden příklad dialogu s Lacheem, který byl přesvědčený, že odvaha je ušlechtilá a pozitivní charakteristika. Sokrates skupinu přivádí k pohledu, že odvaha může vést v některých případech i k negativnímu závěru. Když je odvaha nesprávně použita, může být pošetilá. Odvaha je jednou z ctností a jestli někdo chce činit odvážné správně, musí nalézt i ostatní ctnosti, jako jsou moudrost, umírněnost, spravedlnost a dobro. Bez vědomostí a ovládnutí všech ctností, nemůže být dosaženo celku. Pochopení ctnosti odvahy lze uskutečnit pouze v jeho rámci. Z toho vyplývá, že i člověk, který zažil bitvu či válku, a myslel si, že pochopil koncept odvahy, může být v jeho plném obsazení zcela a naprosto nevědomý.¹⁷⁷

Sokratovo učení je prosté, život nemá smysl žít pro peníze, ale pro jmění pro život (tedy pro život obohacený pravdou, dobrem). Peníze a sláva jsou vnějším faktorem, ale hojnost svého vnitřku je nejvyšší instancí (*arété*, spojenou se sokratovskou *péčí o duši*).¹⁷⁸ Sokrates nalézá nárok „*být-sám-sebou*“, který se střetává s tezí sofistů. Věc „*sama o sobě*“ má nárok, kterému když odporujeme, odporujeme sobě samému. Sokrates zdůrazňuje nutnost porozumění sám sobě v uzemněném přítomném bytí. Věc *samu o sobě* nelze potkat, lze ho pouze zakoušet skrze

¹⁷⁴ PATOČKA, Jan. *Sókratés*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, str. 94.

¹⁷⁵ RYBÁK, David. *Étos a světy dějin*. Praha: Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta, 2019, str. 62.

¹⁷⁶ ARISTOTELÉS. *O sofistických důkazech*. Praha: Academia, 1978, str. 76.

¹⁷⁷ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 278.

¹⁷⁸ PATOČKA, Jan. *Sókratés*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, str. 62.

interakci s ní (to ale nelze bez nějakého vztahu zakoušeného a zakusitele). *Samost* tím pádem nelze zcela nikdy poznat. Nic však není na světě důležitější, než zkoušet a co nejvíce se jí přiblížit.¹⁷⁹

Prostřednictvím *arété* by se měl člověk dobírat závěrů. Tato cesta vede často k dalším a dalším otázkám, ty však můžeme zodpovědět díky svým rádcům, nejvíce však díky svému vlastnímu vnitřnímu hlasu. Sokrates považuje za důležité rádce sny a věštby. Všichni tito pomocníci mají božskou moc a nesou se v duchu vysoké výpovědní hodnoty.¹⁸⁰ Sokratovské dialogy jsou plné emocí, které zažívali i účastníci rozprav.¹⁸¹

Karen Armstrong přirovnává Sokratovskou dialektiku k indické verzi poznání pravdy. Podobnost vidí v soupeření o pravdu. Nakonec, když už nejsou další konstruktivní námitky, dialog končí tichem. Ticho, bylo právě tím posledním stádiem v procesu poznání. Ve chvíli ticha byli zúčastnění schopni pohlédnout na nevyslovitelnou a absolutní pravdu. V tomto posledním stádiu onu absolutní pravdu, indicky „*brahma*“ ucítili. a i když nebyli toto poznání schopni popsat či vysvětlit, byl to ten nejvyšší zážitek, který mohli pocítit. Sokrates sám velmi podobným způsobem přiváděl účastníky svých rozprav k poslední fázi „ticha“ jako nejvyššího uvědomění.¹⁸²

5.6. Doklady Sokratovy dvojkomorovosti

Nejdůležitějším nositelem Sokratova učení (ačkoliv nejsou autentické a nevíme, do jaké míry prezentují původního Sokrata) jsou Platónovy dialogy. Z Platónových dialogů jsou pro studium dvojkomorovosti zásadní rané dialogy, protože by mohly mít v otázce Sokrata nejhodnotnější výpověď. Byly vytvořeny dříve a mohou autentičtěji popisovat Sokratovy myšlenky. Kapitola se okrajově zaměří i na vývoj, který lze vidět především v proměně Platónových dialogů, potažmo přechod od původního dominantního sokratovského pramenu k Platónově universalistickému pojetí.

Platónovy dialogy prošly mnohými změnami. Je zřejmé, že v nich není zcela čistý Sokrates, ale vlastně ani Platónova filozofie (jelikož spoustu věcí z počátku přejal, poté vyvíjel a měnil). Platónova filozofie je jako živá bytost, která rostla a proměňovala se. Staré spisy nesou ještě velký podíl vzpomínek a popisů dřívější, v jeho době již v podstatě zaniklé

¹⁷⁹ RYBÁK, David. *Étos a světy dějin*. Praha: Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta, 2019, str. 60.

¹⁸⁰ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 186.

¹⁸¹ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 281.

¹⁸² Tamtéž, str. 279.

společnosti (možná však více dvojkomorové). Rané dialogy proto více odkazují na iracionalitu. Sokrates je v dřívějších dialozích sám zachycen mnohem více autenticky než v dílech pozdějších, kde začíná hrát roli téměř světce.¹⁸³ a nyní již k samotným svědectví dvojkomorovosti.

Za nejdůležitější odkaz dvojkomorovosti u osobnosti Sokrata můžeme pokládat koncept *daimonia*. *Daimonion* je vnitřní hlas (často se říká hlas svědomí). Slyší ho pouze jeho nositel, má nadpřirozenou podstatu a přináší poselství.¹⁸⁴ Vnitřní koncept nadpřirozena (*daimonské* vnímání) hraje v řecké lidové víře mnohem větší roli než koncept bohů. Lidé jsou ovlivňováni vnitřními *daimony* od nejstarších dob.¹⁸⁵ Iracionální intuice, která může být představována jako vnitřní hlas je v Sokratově době naprosto běžná.¹⁸⁶ *Daimonské* hlasy ovlivňují a aktivují *até*.¹⁸⁷ Sokrates neustále slyší svůj *daimonion*, který na něj mluví v situaci, kdy má zastavit své jednání. Jeden z mnoha příkladů může být situace, kdy chtěl Sokrates odejít z místnosti, ale neuskutečnil tak, protože uslyšel *daimonský* hlas, který mu řekl, ať posečká.¹⁸⁸ V dialogu *Faidros* chtěl Sokrates opět odejít od rozhovoru, ale *daimon* ho zastavil. Říkal mu, že nemá odcházet, dokud se neospravedlní. Zásah *daimonského* hlasu chápal tak, jako by se právě v té chvíli provinil vůči božstvu, potažmo dobru. Sám o sobě říká, že je věštcem. Není podle svého názoru dobrý ani nijak speciální věstec. Každý může být věštcem, protože každý má duši a duše má věštecké schopnosti. Z toho vyplývá, že věstec může být podle Sokrata každý, kdo naslouchá duši.¹⁸⁹

Ve starověkém Řecku je přijímání nadpřirozených zpráv běžnou záležitostí. Podobné skutečnosti se ale dějí i dnes, i když ne v tak rozšířeném měřítku. Ve většině případů, kdy starověký člověk slyšel hlas, byl sám na opuštěném místě. i dnes se stává, že cestovatelé mívají v odlehlých částech země podobné zážitky (putování pouští, odlehlými horami).¹⁹⁰ Skryté iracionální já, nazývané jako *daimon* není spojeno se smysly ani s myšlením. *Daimon* nese možnou božskou část člověka, jak v dobrém slova smyslu (schopnost vnímat, co člověk

¹⁸³ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionální*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 205.

¹⁸⁴ ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012, str. 285.

¹⁸⁵ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionální*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 54.

¹⁸⁶ Tamtéž, str. 143.

¹⁸⁷ Tamtéž, 2000, str. 55.

¹⁸⁸ PLATÓN. *Euthydemos; Menón*. 4. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 272 e-d.

¹⁸⁹ NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Faidros*. 7. Praha: Oikoymenh, 2014, str. 242 b-c.

¹⁹⁰ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionální*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 129.

nedokáže vnímat), tak je zároveň i nositelem viny.¹⁹¹ Platón ve svém dialogu říká, že Sokrates měl své vlastní orákulum, které mu mohli ostatní občané jen závidět.¹⁹²

S působením vnitřního hlasu souvisí i důležitost božského šílenství nebo posednutí. Nutno podotknout, že pojem šílenství nenese stejnou charakteristiku jako dnes. Dle Sokrata se lidem prostřednictvím šílenství dostává největšího požehnání.¹⁹³ Podívejme se na další příklady božského posednutí. Oidipus je v záchvatu zuřivosti naveden *daimonem* k mrtvému tělu Iokasty.¹⁹⁴ V *Timaiovi* Platón uvádí nemoc, jako stav, při kterém se rozvíjejí nadpřirozené schopnosti.¹⁹⁵ Sokrates mluví ve *Faidru* o božím šílenství, které může být přeneseno na člověka. Takové posednutí je pozitivní, když je od bohů, působí přes něj dobro. Takovéto božské šílenství zažívala například věštkyň v Delfách a další kněžky a věstkyně, které dle něj na světě zařídily mnoho dobrého.¹⁹⁶ Ve věštírně vstoupil do Pýthie samotný bůh a převzal moc nad jejím tělem. Používal její hlas, jako by byl jeho vlastní.¹⁹⁷ Dělo se tak ve věštírnách, například v Delfách. Věštírnny měly vysokou hodnotu a jejich vážnost musela být již v době řecko-perských pevně a dlouhodobě zakořeněná.¹⁹⁸ Pozoruhodným jevem pro zkoumání dvojkomorovosti jsou léčebné rituály (Korybantský a Dionýsovský). Ty se zaměřovaly na duševně nemocné.¹⁹⁹ Platón popisuje v díle *Symposion* proces dionýsovské léčby, která se prováděla především u lidí s duševní poruchou. Ti tančili rituální tanec, při kterém se ocitali mimo sebe a upadali do jakéhosi transu.²⁰⁰ Platón se v díle *Euthydemos* zmiňuje, že podobných rituálů se účastnil i Sokrates.²⁰¹ Stav „šílenosti“ by mohly korespondovat s teorií dvojkomorovosti. Dle studie Jaynese bůh promlouvá k jedinci a předává mu impuls něco vykonat²⁰², Dodds tomuto náhlému přílivu zainteresované energie říká *até*,²⁰³ která by mohla být přirovnána právě k přenosu nadpřirozeného poselství, nebo posednutí šíleností. Výše uvedené teze by mohly být dalšími znaky pozůstalé dvojkomorové mysli.

Takové božské šílenství mohlo Sokrata posednout například po jeho dlouhé nadšené rozpravě o otázce. Poté, co Sokrata zachvátí proud řeči, změní se jeho projev v božský, říká

¹⁹¹ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 170.

¹⁹² NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Euthyfrón; Obrana Sókrata; Kritón*. Praha: Oikoymenh, 2005, str. 40a.

¹⁹³ NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Faidros*. 7. Praha: Oikoymenh, 2014, str. 244a.

¹⁹⁴ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 76.

¹⁹⁵ NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Timaios; Kritias*. Praha: OIKOYMENH, 2003, str. 71e.

¹⁹⁶ NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Faidros*. 7. Praha: Oikoymenh, 2014, str. 244a-c.

¹⁹⁷ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 80-81.

¹⁹⁸ Tamtéž str. 90.

¹⁹⁹ Tamtéž, str. 96.

²⁰⁰ NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Symposion*. Praha: Oikoymenh, 2005, str. 215e.

²⁰¹ PLATÓN. *Euthydemos; Menón*. 4. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 277d.

²⁰² JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 73.

²⁰³ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 13.

Platón.²⁰⁴ Podobné šílenství může nastat i v jiných případech. Poznáme to tak, že se jedinec začne chovat odlišně od jeho obvyklých pravidel.²⁰⁵ Sokrates považuje za nadpřirozené šílenství několik jevů, kdy jedním z nich je básnický um. Jaynes považuje básnickou formu jako zásadní charakteristiku dvojkomorové doby. Mimo básnický um, za který mohou múzy, jmenuje Sokrates ještě věštecké umění od Apollona, zasvěcovací schopnost od Dionýsa a erotickou bláznivost od Afrodity a Érota.²⁰⁶

Ve starověkém Řecku byly kromě pozitivních rituálů rozšířené i kletby. Pozůstatky většiny z nich byly nalezeny právě v oblasti Attiky. Další byly praktikovány i v dalších částech Řecka i zbytku Evropy. Jedna z častější praktik byla kletba na destičce. Na hliněnou či olovněnou destičku byl napsán text kletby a následně byla vložena do hrobu. Mezi zakleté patřili i známé osobnosti, například Démostenés. Kletby vkládané do hrobů nebyly jedinou formou magické odplaty. Rozšířené bylo i například poškozování voskové figurky nepřítele, podobně jako dnes známé vúdú.²⁰⁷ Tyto praktiky byly ve starověku běžně využívány a mají opět velmi vážnou povahu.

Báseň má ve starověkém Řecku zvláštní postavení a dle Jaynese je charakteristická pro dvojkomorovou mysl. Platón říkal, že hudba má léčivé účinky a zmírňuje úzkostné stavy.²⁰⁸ Mezi básnictvím a věštěním je velmi důležitá paralela. Básník není ten, který by sám halucinoval poselství.²⁰⁹ Ve většině případů je to věstec, který přijme božské poselství, dá ho lidem na vědomí a básníci ho poté ve společnosti udržují. Básníci se pokoušeli schovat nějakou zprávu do běžného umění básnictví. Skrytá sdělení byla zakořeněna, jak v básních, tak i v hudbě a ostatních formách umění.²¹⁰ Básnické umění je ale velmi specifické. U většiny slovních spojení, musí jedinec zapojit abstraktní nebo nekonkrétní myšlení, aby metaforu nebo nějaké přirovnání pochopil. Proces může být klidně několikanásobný. To znamená, že poprvé si člověk ze sdělení odnese nějaké poučení, při dalším a dalším čtení objevuje nová skrytá poselství.

V dialogu *Menón* Sokrates mluví o vybraných básnících jako o božských osobnostech. Básníci jako například Pindaros hovoří o duši, která se rodí znovu a znovu. Pouze duše je schopná poznat, co je to zdatnost. Sokrates ve *Faidru* říká, že když ho zachvátí proud řeči,

²⁰⁴ NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Faidros*. 7. Praha: Oikoymenh, 2014, str. 238 a-d.

²⁰⁵ Tamtéž, str. 265a.

²⁰⁶ Tamtéž, str. 265 a-b.

²⁰⁷ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 200-201.

²⁰⁸ Tamtéž, str. 100.

²⁰⁹ Tamtéž, str. 104.

²¹⁰ NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Prótagoras*. Praha: OIKOYMENH, 2015, str. 316d.

prestane mluvit normálně a začne hovořit dithyrambem²¹¹ (mnohonásobně složená vyjádření silně znějící rozmluvy)²¹² Jaynes říká, že forma básní je pro dvojkomorového člověka typická. Podle způsobu vyjadřování byl Sokrates mohl mít ještě pozůstatky odlišné formy myšlení.

Je nutno podotknout, že i v případě nemoci je šílenství většinou bráno, jako nadpřirozené.²¹³ Božský původ nemocí je v lidovém povědomí zakotven v Homérově době a pravděpodobně i dlouho před ní.²¹⁴ Některé primitivní národy přisuzují nadpřirozený původ všem nemocem dodnes.²¹⁵ Starověkými Řeky byla epilepsie brána jako „posvátná nemoc“, která je vyvolána zásahem *daimonia*. Tělesná schránka je posednuta jinou osobou, která se od původního jedince odlišuje jak osobností, znalostmi, tak i dalšími charakteristikami, jako například výškou hlasu, či výrazem ve tváři. Tento rozměr je ve starověkém Řecku (i napříč jinými nativními národy) brán jako naprosto normální.²¹⁶

Ve dvojkomorovém světě hrají důležitou roli emoce, které jsou brány jako něco běžného a nadpřirozeného. V Platónových pozdějších dialozích se zkoumají spíše psychologicky. Přichází naprosto nový a dosud nevídaný jev. Emoce jsou součástí duševního života a člověk je může vlastním vědomím usměrňovat. Jsou to tělesné žádosti, které lze ovládnout a nasměrovat je buď k smyslové činnosti, nebo k rozumové.²¹⁷ Platón se o nich tak zmiňuje například v dialogu *Faidón*, kde dokonce duševní část může vést spor se svojí tělesnou částí.²¹⁸ Šílenství se u Platóna nemění zcela. Na jednu stranu Platón bere v potaz magickou hodnotu šílenství, nicméně sám v pozdějším období vytváří myšlenku nového systému, kde by podléhaly tyto nadpřirozené záležitosti racionální složce.²¹⁹

Řekové ve starověku připisovali důležitý vliv snům. Sen pojí jedince s jeho nejnítěrnějším světem.²²⁰ Sny mají ve většině případů opět božské vlastnosti. V antické literatuře figuruje hned řada takových příkladů, kdy je sen seslaný bohem za účelem předání proroctví.²²¹ Zprávy o snech jsou předávány i prostřednictvím homérských básníků. V těchto vyjaveních je sen vždy předáván pasivnímu příjemci. Snící přijímá poselství prostřednictvím sluchu, přičemž jeho nositel je ve většině případů jedna snová, často nadpřirozená postava

²¹¹ PLATÓN. *Euthydémos; Menón*. 4. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 241 d-e.

²¹² NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Faidros*. 7. Praha: Oikoymenh, 2014, str. 78a.

²¹³ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 71.

²¹⁴ Tamtéž, str. 75.

²¹⁵ Tamtéž, str. 72.

²¹⁶ Tamtéž, str. 73.

²¹⁷ Tamtéž, str. 212.

²¹⁸ PLATÓN. *Faidón*. Praha: Oikoymenh, 2005, str. 94d-e.

²¹⁹ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 218

²²⁰ Tamtéž, str. 136.

²²¹ Tamtéž, str. 114.

(např. bůh, duch, nebo jiný posel).²²² Řekové by nikdy neřekli, že měli sen, ale že viděli sen (možná spojitost s dimenzí „vím“ viz kapitola *Rozdílnost ve vnímání nehmotného obsahu*).²²³ i ve starověkém Řecku jsou rozlišeny nadpřirozené sny a jiné druhy snů, ne všechny jsou těmi prorockými.²²⁴ Pro výzkum dvojkomorovosti je nutno pozastavit se u „věštických snů“. Ve věštických snech je předávána zpráva, co se v budoucnu stane.²²⁵ V případě starých civilizací, například Asyrské, Egyptské a Chetitské jsou „božské sny“ naprosto běžnou záležitostí. a v postupujícím čase se objevují méně a méně. V Řecku je tomu rovněž tak.²²⁶ i Sokrates dle zpráv takovýto sen zažil a jejich zápisy jsou sepsány v dialogích *Kritón* a *Faidón*. Například ve *Faidónu* Sokrates říká, že se mu dříve často zdál stejný sen, který mu říkával, že se má věnovat múzickému umění.²²⁷

Jaynes uvádí, že jedním ze zásadních příčin rozpadu dvojkomorovosti bylo nalezení písma. Díky písmu se mohly formulovat jasně dané a obecně platné zprávy. Informace navíc nevycházela z jedinice samotného (vnitřní hlas), nýbrž skrze vnější popud.²²⁸ Absence písemných pramenů Sokratova učení by do jisté míry mohla odkazovat ke dvojkomorovosti. Ohledně Sokrata a písma se nejvíce dozvídáme z dialogu *Faidros*. Sokrates v něm vypráví příběh o vzniku písma, které na svět přinesl jeden ze starých egyptských bohů. Onen bůh považoval písmo za nástroj moudrosti a zlepšení paměti. Sokrates těmito interpretacím odporuje a vytváří soustavu příkladů, proč je tomu naopak. Právě psaná nauka dle něj brání procvičování lidské paměti a způsobuje zapominání duše. Lidé, kteří se budou spoléhat na písemný projev, budou poznávat zevně, nikoliv skrze sebe samého. Písmo je lék na uchování paměti, nikoliv na paměť jako takovou. Kdo se bude opírat pouze o napsané, bude navenek působit sečtěle, ale nebude tomu tak.²²⁹ Tento výrok by mohl poukazovat na příčinu, nebo jednu z příčin, proč se Sokrates rozhodl nezaznamenávat své myšlenky. Sokratovo dílo byl, jak jsme se dozvěděli od Patočky, život sám o sobě. Jde život nějak zaznamenat?²³⁰ Další možnou, nebo částečnou příčinou by mohl být pozůstatek dvojkomorového myšlení.

S písmem zčásti souvisí i řečnictví. V dialogu *Gorgias* vyjadřuje Sokrates svůj nesouhlas s přesvědčovací technikou sofistů, ve které vidí nebezpečí. Při vedení hovoru není

²²² DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 109.

²²³ Tamtéž, str. 110.

²²⁴ Tamtéž, str. 111-112.

²²⁵ Tamtéž, str. 113.

²²⁶ Tamtéž, str. 116.

²²⁷ PLATÓN. *Faidón*. Praha: Oikoymenh, 2005, str. 60d-61a.

²²⁸ JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000, str. 208.

²²⁹ NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Faidros*. 7., opr. vyd. Praha: Oikoymenh, 2014, str. 274c-275b.

²³⁰ PATOČKA, Jan. *Sókratés*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, str. 9.

důležitá osoba, která prezentuje vlastní názor. Vědění a jiné informace se nemají předávat na základě vlastního postoje. Diskuse má směřovat k podstatě oné „jedné“ myšlenky.²³¹ o nebezpečí eristiky hovoří v podstatě celý dialog *Euthydemos*. V eristice nejde o nalezení pravdy, ale o výhru sporu. Eristika je klamně umění a Sokratovo hledání pravdy s ním nemá nic společného, i když se k němu tento atribut často přirovnává.²³² Sami sofisté říkají, že mohou učit každého bez ohledu na věk či dovednosti, stačí když zaplatí.²³³ Sokrates řečnictví nezavrhuje. Práví, že řečnictví může být v některých případech směřováno k dobru. Záleží však na tom, jakým způsobem bude využito. Zda se bude snažit odkrýt pravdu, a nebo jestli bude použita jako nečistý záměr.²³⁴

5.7. Proměna dvojkomorovosti u Platóna

Shrňme si pár údajů o Platónovi. Platón je a zůstává Sokratovým nejdůležitějším svědkem. Ve všech jeho dílech se objevuje postava Sokrata. Avšak mezi ranými a pozdními spisy je velký rozdíl. V raných dílech je Sokrates zachycen mnohem více autenticky než v dialozích poté. Sokrates se opraví, není-li si v něčem jistý a klade velký důraz na nadpřirozeno. Není to tak, že by v pozdějších spisech božství neexistovalo, nýbrž začíná být více uspořádané, má větší řád a pravidla (univerzalitu). Platón v těchto spisech již staví ucelenější teorie a některé Sokratovy soustavy do nich promítá. Nicméně právě tato systematickosti by mohla znamenat přeměnu dvojkomorové mysli na mysl ucelenou (tak, jak ji známe dnes).

Platónovi se v pozdější době v podstatě podařilo dát dohromady původní iracionální základ s narůstajícím řeckým racionalismem.²³⁵ Zásadní otázkou a proměnou v Platónově filozofii, je koncept duše. Původní iracionální šamanský prvek je ve společnosti i u Platóna stále patrný, nicméně dochází k reinterpetaci. Dle Doddse je Platón osobností, která s konečnou platností převedla zjevení a jiné formy nadpřirozeného poselství v racionální důkaz. Spojil tak dřívější skryté božské „já“ s novou *psyché*, která je charakteristická vědění.²³⁶ Platón upouští od skrytého „já“ a začíná ho vysvětlovat empiricky, čímž začíná

²³¹ PLATÓN. *Gorgias*. 4. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 454 b-c.

²³² PLATÓN. *Euthydemos ; Menón*. 4. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 272a-c.

²³³ Tamtéž, str. 304b-c.

²³⁴ PLATÓN. *Gorgias*. 4. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 502d-503a.

²³⁵ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionální*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 206.

²³⁶ Tamtéž, str. 206-207.

pohlížet na samotnou duši, nebo mysl z psychologického hlediska.²³⁷ Eric Dodds vyjadřuje myšlenku, že v dnešní době by Platón byl spíše psycholog než filosof.²³⁸

Platón postupem času proměňuje a vyvíjí své názory na *arété*. Platón pochybuje, že by prostého člověka dovedl k pravdivému mínění, proto se spíše uchyluje k myšlence užitečnosti. *Arété* má být pěstována a udržována za účelem fungování společnosti.²³⁹ Z toho vychází jakási univerzální myšlenka, že lidé, kteří věří v koncept skutek-trest či skutek-odměna, jsou schopni uvěřit všemu.²⁴⁰ Výsledek celé proměny je ten, že původní šamanské skryté „já“ je ztotožněno s rozumem.²⁴¹ Platón vytváří nový společenský rámec, kdy na vrchol společnosti staví filozofy, kteří mají vykládat logické soudy a dohlížet na jejich dodržování. Společenství má být spojeno se státní církví, která je zasvěcena celému kultu.²⁴² Odmítá starou víru v nepřejícné bohy a zavrhuje dříve běžné zákony. Například, že zločin má být potrestán skrze potomka a obráceně. Utvrzuje nový postoj, že každý za své činy zodpovídá sám. Každá duše má žít dobře, pokud nebude, bude jí udělen trest od nejvyšších bohů. Člověk je odjakživa bytost společenská, proto její odměna či trest bude spočívat ve vyčlenění ze společenství.²⁴³

Platónův cíl byl neodloučit se od Sokratových myšlenek, ale koncipovat je tak, aby do nich zasadil své myšlenky.²⁴⁴ V *Zákonech* a *Ústavě* Platón útočí na věštecké praktiky, čímž si vlastně sám protiřečí (Sokratův důraz na nadpřirozeno hraje v Platónových spisech důležitou roli). V pozdějších spisech kritizuje Platón do této doby naprosto seriózní potulné kněží, věštce nebo provozovatele rituálů.²⁴⁵ Platón dokonce říká, že takovíto lidé mohou svést na scesti celé obce.²⁴⁶ Z toho vyplývá, že takovíto jedinci měli ještě v této době velký vliv a jejich důležitost ve společnosti byla ještě silně zakotvena.²⁴⁷

Platón začíná kritizovat všechny tvůrce tradičního očišťování, kteří se ocitají v soukromém sektoru, tedy ty „bez licence“. Akceptuje pouze ty, kteří jsou spojeni se státem. Dále očišťování duševní stránky je ale ve společnosti zakotveno natolik, že si jej Platón nemůže dovolit odstranit. Aby se náboženství, nebo celkově iracionálno nestalo nezvladatelným, je dle Platóna nutná podoba státní církve, které budou podléhat posvátné a autorizované rituály.

²³⁷ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 211.

²³⁸ Tamtéž, str. 220.

²³⁹ NOVOTNÝ, František. *PLATÓN. Zákony*. Praha: OIKOYMENH, 2016, str. 653b.

²⁴⁰ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 664a.

²⁴¹ Tamtéž, str. 216.

²⁴² Tamtéž, str. 223-224.

²⁴³ Tamtéž, str. 225.

²⁴⁴ Tamtéž, str. 218.

²⁴⁵ Tamtéž, str. 226.

²⁴⁶ NOVOTNÝ, František. *PLATÓN. Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 364e.

²⁴⁷ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 226.

Největší pozornost věnoval Delfám, ve kterých viděl velkou konzervativní sílu ke stabilizaci řeckého náboženství.²⁴⁸ V *Ústavě* Platón uvádí, že Delfy by měly zastávat hlavní autoritu ve všech náboženských otázkách.²⁴⁹ Dle Platóna by měla být založena reformovaná verze tradiční víry, která bude pevně zakotvena ve všeobecných zákonech postavené v souladu s athénskými zvyky i delfskou autoritou. Kdo se proviní vůči zákonům, bude vystaven soudu, popřípadě náboženské propagandě.²⁵⁰ Tyto prvky nesou formu předzvěsti budoucí středověké teokracii.

Platón se dle Doddse pravděpodobně snažil zabránit šíření nebezpečných myšlenek. Proč Platónovi v tomto pohledu nezabránil Sokratův osud a jeho příčiny. Platón se odlučuje od sokratovského iracionálního základu a navrhuje světské a spíše praktické zákony.²⁵¹ Z těchto důkazů je patrné, že mezi mysliteli došlo k mentálnímu posunu, který je v budoucnu stále prohlubován. Sokratův postoj ke starým intuitivním odkazům, ostatně za to i postoj jeho současníků by mohl naznačovat větší pozůstatky dvojkomorovosti.

Konglomerát podle Platóna a jeho zákonů reformován nebyl.²⁵² Mohl ovlivnit myšlenkovou strukturu tehdejší společnosti a posunout ji kousek dál od dvojkomorovosti? V období dalších generací dochází k přeměně tradice. V dřívějších dobách působila tradice na jedince, v novém čase ji začíná člověk vědomě využívat. Platónův žák Aristoteles si přeje, aby lidstvo opustilo starou myšlenku, která vede k pokoře a pohledu z perspektivy běžného smrtelníka. Mění se pohled na lidské nitro. Aristoteles říká, že jedinec v sobě má božskou část, ale tou je intelekt (opět naprosto rozdílné stanovisko).²⁵³ V tomto bodu je zřejmá proměna vnitřního světa. Dříve část, která je bezprostředně spojena s nadpřirozeným kontaktem, přinášející poselství a rady od božských bytostí, se stává čím dál tím více individualizovaná.²⁵⁴ Postupem času jsou další teorie ve velké míře stavěny na Platónových pozdních představách, především na spisech *Zákony* a *Timaios*. Z nich z velké části vychází další nadcházející směry a státní teorie.²⁵⁵ Tradiční víra v boha Háda postupně upadá a je nahrazována jinými představami (popírání posmrtnosti, či představy nových blažených míst, kam putují duše). Z těchto příkladů vidíme, že tradiční řecká starověká civilizace je u konce.²⁵⁶

²⁴⁸ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionální*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 227.

²⁴⁹ NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2017, str. 427b-c.

²⁵⁰ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionální*. Praha: Oikoymenh, 2000, str. 228.

²⁵¹ Tamtéž, str. 229.

²⁵² Tamtéž, str. 229.

²⁵³ Tamtéž, str. 232.

²⁵⁴ Tamtéž, str. 232.

²⁵⁵ Tamtéž, str. 236.

²⁵⁶ Tamtéž, str. 237.

Tato kapitola je součástí diplomové práce, jelikož zajímavým a doložitelným způsobem ukazuje velmi zásadní posun v myšlení. Dle teorie dvojkomorovosti došlo v období 900 př. n. l. a 200 př. n. l. ke změně směřování lidského myšlení. Tato změna se neudála ze dne na den, ale byla postupná. Nejstarší prameny dokazují silně iracionální směřování (Ilias, Odyssea), následně presokratci a Sokrates stále kladoucí velký důraz na iracionálno. Platón se z části kryje se Sokratem a následně pomáhá vytvořit zcela nové vysvětlení světa. S proměnou Platóna se proměňuje celá společnost (nezávisle na něm) i v dalších částech světa.

Závěr

V diplomové práci bylo nahlédnuto na otázku myšlení a formy vědomí ve starověku. Jaynesova teorie dvojkomorové mysli popisuje pozoruhodnou a důkladně probádanou teorii, která se pokouší vysvětlit transformaci lidského myšlení v době osové a bezprostředně po ní. Jaynes prostřednictvím experimentů a bádání objevuje velké množství důkazů, které by mohly doložit existenci naprosto jiné formy vědomí ve starověkém světě. V práci byla charakterizována koncepce dvojkomorovosti Juliana Janese. Dle nastíněné historické chronologie, která ovšem dodnes postrádá důkazy, došlo ve starověkém Řecku k přesněji nedefinovatelnému zhroucení systému civilizací, který mohl způsobit postupný rozpad dvojkomorovosti v Řecku. Přímou verifikaci teorie dvojkomorovosti nemohu potvrdit, ale práce se ve výsledku snaží toto potvrzovat skrze hledané příklady v dílech *Ilias a Odyssea*, a také v osobnosti filozofa Sokrata. Stěžejními důkazy teorie dvojkomorovosti jsou:

1. Vnitřní hlas

Vnitřní hlas prostupuje celou diplomovou prací. Tento hlas v několika modifikacích vnímáme, jak u bájně *Iliady* (bohové), tak u Sokrata skrze *daimon*. Nemůžeme dávat na stejnou úroveň Achilla z *Iliady* a Sokratovskou filozofii, ale koncept vnitřního rozhovoru nemůže být zároveň opovrhnut. Tento hlas postupně upadá např. v pozdějších dílech Platóna. Možnost vnímat vnitřní hlas i v současnosti popisuje Julian Jaynes i skrze psychologii a neurovědu.

2. Posedlost – halucinace

Posedlost či změna fyzického a psychického stavu jedince (obecně řečeno), lze pozorovat jak v *Iliadě*, tak v Platónských dialozích o Sokratovi. Může jednat o stav stresu (válka)? Posedlost byla vnímána pozitivně v dobách orákulů či věštců. Během posedlosti mohli promlouvat bohové (pomineme-li vnitřní hlas).

3. Změna v myšlení

Hlavní změny jsou nastíněny u filozofů Sokrata a Platóna. Je snaha jisté pozůstatky iracionálna racionalizovat, ucelit do nějaké koncepce. Tato racionalizace je spojena s Platónem.

4. Písmo

Písmo jako jev, který pomohl k zániku dvojkomorovosti. Nutno podotknout, že písmo úplně nezničilo dvojkomorovost (je napsaná *Illiada*), ale následné zapisování myšlenek mohlo případně pomoci introspekci jedince. S tím souvisí i změna formy psaného (veršované – neveršované písmo).

Jedním z možných cílů práce je pohled na Sokrata, jako pozůstatku dvojkomorového světa. Sokrates mohl být jedním z mála jedinců, který měl ještě ve své době pozůstatky starého, dvojkomorového myšlení. Změna se neudála ze dne na den, proto i po zlomovém období mohlo zůstat více lidí, kteří ještě dvojkomorovou mysl měli (nebo některé její rysy). Do jaké míry byl Sokrates dvojkomorový již nebude možné s jistotou říci. V diplomové práci byly probádány rysy napříč vybranými díly, které ve většině ohledech podporují Janesovu teorii. Nejdůležitější podklady jsou spojeny s chápáním nadpřirozena. Sokrates považuje sny, šílenství i nemoci za součásti přirozeného přijímání božských zpráv. V před Sokratovském období je naprosto běžné mít rozhovor s bohem, duchem nebo uspořádat očistný rituál, ve kterém se posílí duše. V některých momentech jedince dokonce může ovládnout nadpřirozená síla, která mu přinese důležité poselství. Všechny tyto rituály a způsoby jsou naprosto běžné a mají vysokou, seriózní hodnotu. V těchto a mnoha dalších podobných případech je zřetelná transformace myšlení, kterou by teorie dvojkomorovosti mohla jako jedna mála ucelených teorií vysvětlit.

Práce se snažila poskytnout nový pohled na problematiku změny řeckého myšlení, podporovaná teorií dvojkomorovosti Juliana Janese, dále prací *Řekové a iracionálně* od Erica R. Doddse či Jeana-Paula Vernanta. Práce sice na první pohled filosofická může mít i pedagogický charakter, jenž je možné využít především v průřezovém tématu multikulturní výchova. Samotné pochopení a hledání důkazů o „jiném myšlení“ rozšiřuje možnost vnímání odlišných kultur, které mohou být založeny více na duchovních hodnotách (než racionálních). Případné příklady z děl by se mohly využít pro evokaci vnímání rozdílného myšlení v hodinách občanské či etické výchovy.

Seznam literatury

- AISCHYLOS. *Peršané*. Praha: P. Rezek, 1994.
- ARISTOTELEŠ. *o sofistických důkazech*. Praha: Academia, 1978.
- ARMSTRONG, Karen a Ondřej NOVÁK. *Velká transformace: svět v době Buddha, Sokrata, Konfucia a Jeremjáše*. Praha: Academia, 2012.
- CLINE, Eric H., Ruth J. WEINIGER a Kateřina ZERZÁNOVÁ. *1177 př. Kr. zhroucení civilizace a invaze mořských národů*. V Praze: Vyšehrad, 2019.
- DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Praha: Oikoymenh, 2000.
- FISCHER, Josef Ludvík. *Případ Sokrates*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 1994.
- HOMÉROS. *Ílias*. Praha: Městská knihovna Praha, 2018.
- HOMÉROS. *Odyseea*. Praha: Odeon, 1967.
- HRŮŠA, Josef. XENOFÓN. *Vzpomínky na Sokrata*. Praha: Společnost přátel antické kultury, 1940.
- JAYNES, Julian. *The Origin of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind*. Houghton Mifflin Harcourt, 2000.
- KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Filosofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Praha: Academia, 2009.
- NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Euthyfrón ; Obrana Sókrata ; Kritón*. Praha: Oikoymenh, 2005.
- NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Faidros*. 7. Praha: Oikoymenh, 2014.
- NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Prótagoras*. Praha: OIKOYMENH, 2015.
- NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Symposion*. Praha: Oikoymenh, 2005.
- NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Timaios ; Kritias*. Praha: OIKOYMENH, 2003.
- NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2017.
- NOVOTNÝ, František. PLATÓN. *Zákony*. Praha: OIKOYMENH, 2016.
- PATOČKA, Jan. *Sókratés*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.
- PELCOVÁ, Naděžda. *Vzorce lidství*. Praha: Portál, 2010.
- PLATÓN. *Faidón*. Praha: Oikoymenh, 2005.
- PLATÓN. *Euthydémos; Menón*. 4. Praha: Oikoymenh, 2000.
- PLATÓN. *Gorgias*. 4. Praha: Oikoymenh, 2000.
- RYBÁK, David. *Étos a světy dějin*. Praha: Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta, 2019.

SVOBODA, Karel. FILOZOFICKÝ ÚSTAV (ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD : 1953-1970). *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

SVOLINSKÝ, Karel. XENOFÓN. *Hostina*. Praha: Supraphon, 1978.

ŠPRINCL, Jan. ARISTOFANÉS. *Oblaky*. Praha: Rezek, 1996.

VERNANT, Jean-Pierre. *Počátky řeckého myšlení*. Praha: Oikoymenh, 2012.

Internetové zdroje

e-Pedagogium, 2010 [online] č.2 [cit. 16.3.2023] DOI: 10.5507/epd.2010.020 Dostupné z:
https://e-pedagogium.upol.cz/artkey/epd-201002-0003_skola-bez-ducha-je-skola-bezducha.php?back=%2Fsearch.php%3Fquery%3Dphilosophy%2Bin%253Akey%26sfrom%3D0%26spage%3D30.

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. Webové sídlo. Dostupné z:
<https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-programy-gymnazia-rvp-g/> [cit. 16.11.2023].

Pedagogická orientace, 1993 [online] č.3 [cit. 16.3.2023] ISSN: 1805-9511 Dostupné z:
<https://journals.muni.cz/pedor/article/view/11086/9876>.